II

(Rättsakter vilkas publicering inte är obligatorisk)

KOMMISSIONEN

KOMMISSIONENS BESLUT

av den 11 december 2001

om ett förfarande enligt artikel 81 i EG-fördraget

Ärende COMP/E-1/37.919 (f.d. 37.391) – Bankavgifter för växling av valutor från euroområdet – Tyskland

[delgivet med nr K(2001) 3693]

(Endast den tyska texten är giltig)

(2003/25/EG)

EUROPEISKA GEMENSKAPERNAS KOMMISSION HAR FATTAT DETTA BESLUT

med beaktande av Fördraget om upprättandet av Europeiska gemenskapen,

med beaktande av rådets förordning nr 17 av den 6 februari 1962, första förordningen om tillämpning av fördragets artiklar 85 och 86 ([1]), senast ändrad genom förordning (EG) nr 1216/1999 ([2]), särskilt artiklarna 3 och 15.2 i denna,

med beaktande av kommissionens beslut av den 1 augusti 2000 om att inleda ett förfarande i detta ärende,

efter att i enlighet med artikel 19.1 i förordning nr 17 och kommissionens förordning (EG) nr 2842/98 av den 22 december 1998 om hörande av parter i vissa förfaranden enligt artiklarna 85 och 86 i EG-fördraget ([3]) lämnat de berörda företagen och företagssammanslutningarna tillfälle att yttra sig över kommissionens invändningar,

efter att ha hört Rådgivande kommittén för kartell- och monopolfrågor,

med beaktande av förhörsombudets slutrapport i detta ärende, och

av följande skäl:

A. INLEDNING

(1) Detta beslut rör en överträdelse av artikel 81 i EG-fördraget och riktar sig till följande företag:

— Commerzbank AG.

— Dresdner Bank AG.

— Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG.

— Deutsche VerkehrsBank AG.

— Vereins- und Westbank AG.

(2) De banker som deltog i mötet den 15 oktober 1997 hos Deutsche VerkehrsBank AG i Frankfurt enades om en provision på ca 3 % för köp och försäljning av sedlar från euroområdet under den treåriga övergångsperiod som inleddes den 1 januari 1999. Syftet var att återfå omkring 90 % av det inkomstbortfall från växlingstransaktioner som de skulle få från och med den 1 januari 1999, då den s.k. spreaden (skillnaden mellan köp- och säljkurser) skulle avskaffas.

B. DEN RELEVANTA PRODUKTEN OCH HANDELN MELLAN MEDLEMSSTATER

1. Den relevanta produktmarknaden

(3) Den 1 januari 1999 infördes euron som den europeiska gemensamma valutan. De tolv länder som ingår i

(*) Konfidentiella uppgifter har utelämnats i denna text och ersatts av hakparenteser.

([1]) EGT 13, 21.2.1962, s. 204/62.

([2]) EGT L 148, 15.6.1999, s. 5.

([3]) EGT L 354, 30.12.1998, s. 18.

euroområdet är Österrike, Belgien, Finland, Frankrike, Tyskland, Irland, Italien, Luxemburg, Portugal, Spanien, Nederländerna och Grekland ([4]). Under övergångsperioden (1 januari 1999 till 31 december 2001) förekommer euron i olika denomineringar. De nationella valutaenheterna (ATS, BEF/LUX, DEM, ESP, FIM, FRF, IEP, ITL, NLG, PTE och GRD) är underenheter till euron enligt omräkningskurser som oåterkalleligen låstes från och med den 1 januari 1999.

(4) Den relevanta produktmarknaden definieras som den tjänst som innebär växling av eurons underenheter ([5]) där åtminstone en del av transaktionen rör sedlar och mynt (sedlar från euroområdet) ([6]). Denna tjänst – att köpa och sälja utländska valutor från euroområdet – erbjuds främst av banker och växlingskontor. Följande är typiska exempel på sådana växlingstransaktioner:

— Utländska valutor från euroområdet (kontanter) växlas för att debiteras eller krediteras ett bankkonto som är denominerat i euro eller i den nationella valutan.

— Utländska valutor från euroområdet (kontanter) växlas till nationell valuta som ingår i euroområdet (kontanter) och tvärtom.

(5) Vad som än gäller för utbytbarheten på utbudssidan, så är utbytbarheten på efterfrågesidan för (delvis) kontantväxling av valuta från euroområdet mycket begränsad, om inte obefintlig. Särskilt inom turismen följer kunderna researrangörernas och bankernas råd att bara ha med sig små summor kontanta pengar och använda sina betal- eller kontokort utomlands.

(6) För andra kundgrupper, t.ex. småföretag som växlar större belopp för att göra betalningar i andra länder, är gränsöverskridande överföringar mellan banker kanske inte något lönsamt alternativ.

2. **Handeln mellan medlemsstater**

(7) Uppgifterna om volymerna på sedel- och mynttransaktionerna kommer från svaren på en enkät som skickades till ca 240 banker i euroområdet i oktober och december 1999 (se skälen 22, 23 och 24).

(8) Volymerna för försäljning och köp av sedlar och mynt per land i euroområdet för alla valutor från euroområdet 1998 visas i bilaga I. De belopp som där anges är underskattade, eftersom alla banker inte kunde tillhandahålla uppgifter om transaktionsvolymer. Vidare skickades inte enkäten till alla banker i euroområdet. Enkäten täckte inte heller systematiskt transaktioner vid växlingskontor, varför transaktionsvolymerna där inte omfattas.

(9) Vad gäller försäljning var transaktionsvolymen för alla valutor från euroområdet omkring 17,5 miljarder euro 1998. Ca 35 % av denna volym kom från försäljning av tyska mark. För köp var transaktionsvolymen omkring 24,7 miljarder euro. Över 50 % av denna siffra avsåg köp av tyska mark. Den sammanlagda transaktionsvolymen för både köp och försäljning var ca 42,2 miljarder euro 1998. I euroområdet var den tyska marken den absolut mest växlade (köpta och sålda) valutan (se bilaga I, Euroområdet). Bilaga I visar att det förekommer en betydande växling av valutor från euroområdet i varje medlemsstat.

C. **DEN TYSKA MARKNADEN**

1. **Bankerna**

(10) Tysklands banksystem domineras av universalbanker som bedriver en rad olika bankverksamheter. I slutet av 1998 fanns där över 3 400 banker med mer än 45 000 filialer.

(11) Universalbanker kan delas in i tre huvudgrupper:

— Affärsbanker (Kreditbanken): Denna grupp omfattar Deutsche Bank, Bayerische Hypo- und Vereinsbank, Dresdner Bank och Commerzbank (de så kallade fyra stora).

— Sparbanker och deras regionala giroinstitut (Sparkassen och Landesbanken): Denna grupp består av 594 sparbanker, 12 Landesbanken och DGZ DekaBank Deutsche Kommunalbank.

— Kooperativa banker (Volks- und Raiffeisenbanken) och deras centrala institut. Denna sektor består av 2 256 lokala kooperativa banker och fyra centralbanker (DG Bank, SGZ-Bank, WGZ-Bank och GZB-Bank).

(12) Förutom universalbankerna finns det en rad specialiserade banker, såsom hypoteksbanker (Hypothekenbanken) och banker med specialfunktioner samt andra finansinstitut som hypotekskassor (Bausparkassen).

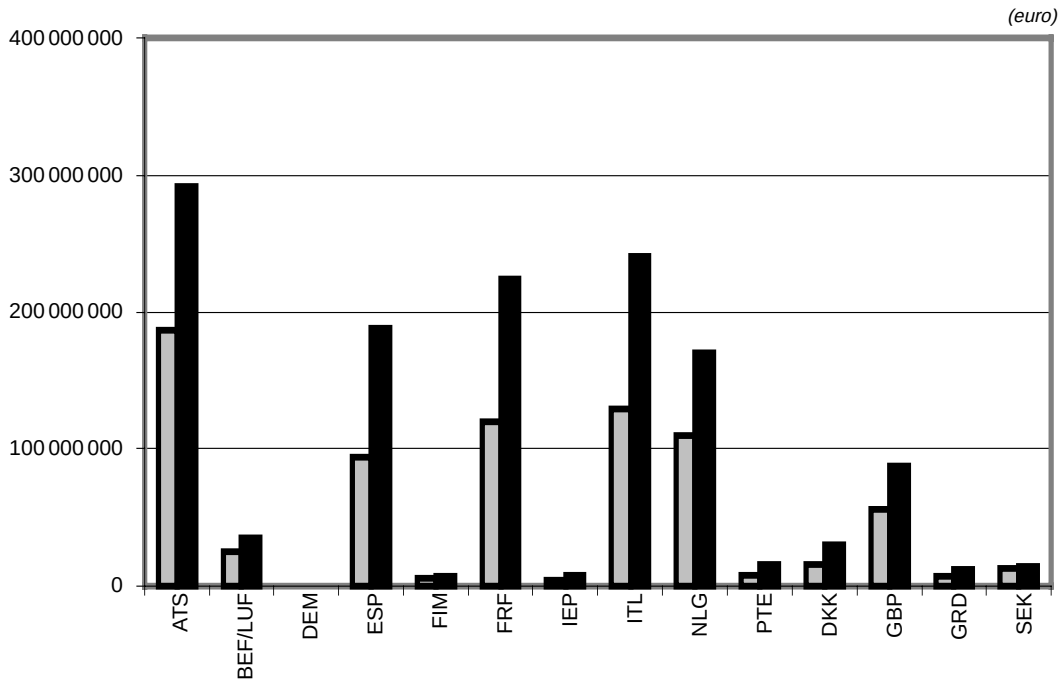
([4]) Grekland gick med i euroområdet den 1 januari 2001.
([5]) Jämför första stycket i ingressen till kommissionens rekommendation av den 23 april 1998.
([6]) De flesta banker köper endast sedlar, inga mynt. De flesta växlingskontor köper också utländska mynt, men till en högre avgift än den som används för sedlar.

2. **Transaktionsvolymer för valutaväxling**

(13) 35 av de 42 banker som deltog i undersökningen (se skälen 22 och 23) utför valutaväxling. Hur mycket EU-valuta som såldes och köptes vid dessa 35 banker under 1998 visas i bild 1 nedan, uppdelat på valutaenheter.

Bild

Volym av såld och köpt valuta i Tyskland (1998)

(14) Det sammanlagda värdet av köpta och sålda sedlar av de valutor som visas i bild 1 var 1998 ca 2,1 miljarder euro, varav såld valuta stod för ungefär dubbelt så stor volym som köpt. Försäljning och inköp av ATS utgör ca 22 % av den sålda och köpta valutan. Därefter kommer ITL, FRF, ESP och NLG, med (i fallande ordning) från ca 18 % till 13 % var. Ca 90 % av värdet av de sålda och köpta EU-sedlarna var valuta från euroområdet ([7]).

D. **FÖRFARANDET**

1. **Begäran om upplysningar**

(15) Den 8 februari 1999 skickade kommissionen begäran om upplysningar enligt artikel 11 i förordning nr 17 till tre tyska banksammanslutningar, nämligen Bundesverband deutscher Banken, Deutscher Sparkassen- und Giroverband och Zentraler Kreditausschuss. Dessa sammanslutningar ombads tillhandahålla alla protokoll och/eller rapporter från möten som hållits inom sammanslutningen där frågor rörande euroomräkning, växling av valutor från euroområdet samt kostnader (till kreditinstitut) och avgifter (till kunder) diskuterats. Kommissionen begärde även kopior av all korrespondens som utväxlats mellan sammanslutningen och dess medlemmar, rundskrivelser från sammanslutningen till dess medlemmar och svar från sammanslutningen på frågor från dess medlemmar rörande ovannämnda frågor.

(16) Deutscher Sparkassen- und Giroverband svarade på begäran genom en skrivelse av den 3 mars 1999. Bundesverband deutscher Banken och Zentraler Kreditausschuss svarade båda genom skrivelser daterade den 14 april 1999.

([7]) Enligt Westdeutsche Landesbank visar statistiken från Deutsche Bundesbank att det totala värdet av sålda och köpta sedlar och mynt vid tyska banker är 6,8 miljarder euro. Av detta utgörs 52 % av valutor från euroområdet. Detta påvisar att de sålda och köpta valutorna från euroområdet har ett värde av ca 3,4 miljarder euro och inte 2 miljarder euro, som utredningen anger. Se Westdeutsche Landesbanks svar på meddelandet om invändningar (s. 3976 i akten).

(17) Den 7 juli 1999 riktade kommissionen ytterligare en begäran om upplysningar enligt artikel 11 i förordning nr 17 till Bundesverband deutscher Banken och begärde klargöranden kring vissa möten rörande avgifter för växling av utländsk valuta. Bundesverband deutscher Banken svarade i en skrivelse av den 29 juli 1999.

(18) Den 6 mars 2000 riktade kommissionen ytterligare en begäran om upplysningar enligt artikel 11 i förordning nr 17 till Bundesverband deutscher Banken och Deutsche Bundesbank och begärde närmare upplysningar om alla eventuella diskussioner och/eller rekommendationer om avgifter och avgiftsstrukturer som hade förekommit i Tyskland, särskilt

— en avgift på 3 % och en minimiavgift på 5 tyska mark, och/eller

— en avgift på 4 % och en minimiavgift på 3 tyska mark.

(19) I skrivelser av den 21 mars 2000 svarade både Bundesverband deutscher Banken och Deutsche Bundesbank att de inte hade någon kännedom om några sådana diskussioner och/eller rekommendationer om avgifter och avgiftsstrukturer.

2. **Inspektioner i februari och oktober 1999**

(20) Enligt artikel 14.3 i förordning nr 17 utfördes inspektioner den 16 och den 17 februari 1999 på följande två platser i Tyskland:

— Deutsche Bank AG (huvudkontoret i Frankfurt).

— Dresdner Bank AG (huvudkontoret i Frankfurt).

(21) En inspektion enligt artikel 14.3 i förordning nr 17 utfördes den 20 och den 21 oktober 1999 på en plats i Nederländerna:

— GWK Bank NV/De Grenswisselkantoren NV (Diemen) ([8]).

3. **Enkät om bankavgifter för sedelväxling**

(22) I en skrivelse av den 19 oktober 1999 skickade kommissionen med stöd av artikel 11 i förordning nr 17 en enkät till ca 240 banker i euroområdet, i vilket de ombads att tillhandahålla uppgifter om bankavgifter för växlingstransaktioner med utländsk valuta före och efter införandet av euron. Dessa banker står för ca 80 % av omsättningen från bankverksamhet i euroområdet.

([8]) GWK Bank är specialiserad på växling av utländska sedlar och har 68 växlingskontor; 33 vid stora järnvägsstationer och 25 längs gränsen.

(23) I frågeformuläret efterfrågades uppgifter om köp-, sälj- och referenskurser (”officiell” kurs) för varje valuta den 15 januari 1998 och den 15 december 1998 samt avgifterna och avgiftsstrukturen den 15 januari 1999. Vidare efterfrågades uppgifter om försäljnings- och inköpsvolymerna (per valuta) för de transaktioner som utförts under 1998.

(24) Frågeformuläret från den 19 oktober 1999 skickades till 42 banker i Tyskland, däribland följande av de banker som detta beslut riktar sig till:

— Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG.

— Commerzbank AG.

— Deutsche VerkehrsBank AG.

— Dresdner Bank AG.

4. **Meddelandet om invändningar**

(25) Genom skrivelser av den 3 augusti 2000 och den 10 augusti 2000 skickade kommissionen ett meddelande om invändningar till Commerzbank AG, Deutsche VerkehrsBank AG, Reisebank AG, Dresdner Bank AG, Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG, Vereins- und Westbank AG och andra banker ([9]).

5. **Svaren på meddelandet om invändningar samt hearingen**

(26) Till följd av en begäran från parterna, underrättade förhörsombudet parterna om sitt beslut att förlänga tidsfristen för att besvara meddelandet om invändningar från den 3 november 2000 till den 27 november 2000.

(27) Deutsche VerkehrsBank AG och Reisebank AG ([10]) begärde tillgång till alla andra akter som avsåg enskilda

([9]) I april och maj 2001 lämnade flera banker följande förslag för att förfarandet skulle avslutas: a) En avsevärd och omedelbar avgiftssänkning för allmänheten (från och med maj/juni) och b) en ytterligare avsevärd avgiftssänkning från och med oktober 2001 för kontoinnehavare. Med hänsyn till att marknaden för växling av valutor från euroområdet skulle försvinna i slutet av året och då de föreslagna åtgärderna skulle ge omedelbara fördelaktiga effekter för konsumenter och samtidigt underlätta övergången till euron, beslutade kommissionen att med hänsyn till de exceptionella omständigheterna i detta ärende avsluta förfarandet gentemot Bayerische Landesbank Girozentrale, SEB Bank AG (tidigare BfG Bank AG), Hamburgische Landesbank Girozentrale, Westdeutsche Landesbank Girozentrale, Landesbank Hessen Thüringen Girozentrale, GWK Bank/De Grenswisselkantoren NV (och moderföretagen Fortis NV, Fortis Services Nederland NV, Fortis Bank Nederland NV).

([10]) Deutsche VerkehrsBank AG uppgav i sitt svar på meddelandet om invändningar att eftersom det bara var Reisebank AG som var verksam i detaljistledet av valutamarknaden, hänvisade Deutsche VerkehrsBank AG helt till Reisebank AG:s svar på meddelandet om invändningar, s. 1f (s. 3692f i akten).

länder, i synnerhet hela den nederländska akten. Parterna hävdade att detta var nödvändigt för att de skulle kunna ta till vara sin rätt att gå i svaromål, eftersom de misstänkte att den nederländska centralbanken spelat en framträdande roll när det gällde att inleda kontakterna mellan GWK Bank och tyska banker. Bankerna trodde att den nederländska akten innehöll handlingar som bevisade den nederländska centralbankens inblandning.

(28) För att bemöta denna begäran gick förhörsombudet igenom det nederländska ärendet (COMP/E-1/37.791) och tog ut alla handlingar som hänvisade till Tyskland och andra länder. I en skrivelse av den 12 januari 2001 skickades dessa handlingar till mottagarna av meddelandet om invändningar och de gavs tillfälle att inkomma med synpunkter senast den 24 januari 2001.

(29) Alla parter utom Deutsche Genossenschaftsbank AG begärde att höras och fick en kallelse till en hearing den 1 och 2 februari 2001. Alla parter utom Deutsche Genossenschaftsbank AG närvarade vid hearingen.

(30) Under hearingen underrättades parterna om att de skulle få en kopia av en intern skrivelse från generaldirektoratet för inre marknaden, vilken innehöll en kort analys av de cirka 700 klagomål som kommissionens enheter tagit emot (generaldirektoraten för inre marknaden respektive för konsumentskydd) från konsumenter inom EU och som avsåg bankavgifter för olika betalningsmetoder och tjänster efter införandet av euron.

(31) Förhörsombudet skickade den ovannämnda kopian av den interna skrivelsen från generaldirektoratet för inre marknaden till parterna genom en skrivelse av den 26 februari 2001. Parterna uppmanades att inkomma med sina synpunkter på den interna skrivelsen och på själva hearingen senast den 14 mars 2001.

(32) De banker som utnyttjade tillfället att bemöta den interna skrivelsen hävdade att den enda anledningen till klagomålen var att kunderna för första gången tydligt kunde identifiera avgifterna, eftersom dessa inte längre doldes i skillnaden mellan köp- och säljkursen. Dresdner Bank AG anförde att kunderna var besvikna, eftersom de felaktigt hade förväntat sig att inga avgifter alls skulle tas ut.

(33) Vid hearingen den 1 och 2 februari 2001 upprepade parterna sin begäran om fullständig tillgång till handlingarna i alla parallella ärenden avseende enskilda länder. Genom en skrivelse av den 6 augusti avslog förhörsombudet deras begäran. Ytterligare förfrågningar om kompletterande tillgång till handlingarna i de övriga parallella ärendena avseende enskilda länder avslogs också ([11]).

E. **BESKRIVNING AV HÄNDELSEFÖRLOPPET**

1. **Införandet av euron**

(34) Vid Europeiska rådets möte i Madrid den 15–16 december 1995 antogs en tidsplan för övergången till euron. Europeiska rådet i Madrid fastställde att den tredje etappen av den ekonomiska och monetära unionen (EMU) skulle inledas den 1 januari 1999. Under en period av tre år efter detta datum skulle växelkurserna oåterkalleligen låsas mellan de deltagande ländernas valutor sinsemellan och med euron ([12]).

(35) Från och med den 1 januari 1999 och under en treårig övergångsperiod, skulle euron existera som en ”virtuell” valuta i länderna i euroområdet. De olika ländernas nationella sedlar skulle fortsätta att vara i omlopp och valutaväxlingstjänster i form av köp och försäljning av nationella valutor från länder i euroområdet skulle fortfarande krävas under denna period. ”Omräkningen” mellan valutorna från euroområdet skulle emellertid endast ske enligt de oåterkalleligen låsta växelkurserna.

(36) Senast den 1 januari 2002 skulle eurosedlar och euromynt börja sättas i omlopp parallellt med nationella sedlar och mynt. Högst sex månader därefter skulle de nationella valutorna ha ersatts helt av euron i alla deltagande medlemsstater.

(37) Användningen av omräkningskurserna föreskrevs närmare i rådets förordning (EG) nr 1103/97 av den 17 juni 1997 om vissa bestämmelser som har samband med införandet av euron ([13]). I artikel 4.3 i förordningen föreskrivs att ”omräkningskurserna skall användas för omräkningar åt båda hållen mellan enheten euro och de nationella valutaenheterna.”

(38) Före införandet av euron den 1 januari 1999 betalade kunderna i Tyskland avgift för växling av utländska sedlar och mynt från euroområdet (nedan ”växling av sedlar

([11]) Se mål T-216/01 R och T-219/01 R.
([12]) ”Ordförandeskapets slutsatser från Europeiska rådet i Madrid 15–16.12.1995 om övergången till den gemensamma valutan”. http://europa.eu.int/euro/.
([13]) EGT L 162, 19.6.1997, s. 1.

från euroområdet") nästan uteslutande i form av en s.k. "spread" ([14]). Den oåterkalleliga låsningen av växelkurserna från och med den 1 januari 1999 innebar att de olika köp- och säljkurserna försvann som ett medel att ta ut avgift för växling av sedlar från euroområdet.

(39) Kostnadselementet "valutakursrisk", som fanns före införandet av euron på grund av fluktuerande växelkurser mellan valutor, försvann också när växelkurserna för valutorna från euroområdet fastställdes den 1 januari 1999.

(40) Det scenario som antogs av Europeiska rådet i Madrid i december 1995 gav den grundläggande ramen för övergången, men många praktiska detaljer rörande de tekniska förberedelserna för övergången till den tredje etappen hade fortfarande inte lösts. Under 1996 fick kommissionen skriftliga kommentarer och förfrågningar från sammanslutningar som företrädde valutaanvändare angående olika aspekter av övergången. I syfte att bemöta den oro som dessa sammanslutningar uttryckte och för att snabba på de tekniska förberedelserna, anordnade kommissionen den 15 maj 1997 en rundabordskonferens om de praktiska aspekterna av övergången till euron. Konferensen blev ett forum för dialog mellan alla berörda parter, både offentliga och privata, och tog upp två huvudsakliga ämnesområden, nämligen de praktiska arrangemangen för en smidig övergång till euron och frågan om att hjälpa valutaanvändare att anpassa sig till euron. ([15])

(41) Inom dessa båda huvudområden diskuterades vid konferensen en rad EMU-frågor, däribland omräkningskostnaderna under 1999–2001 och under den slutliga övergången. Diskussionerna i denna fråga rörde främst omräkningen av nationella valutaenheter till euroenheter (och tvärtom). Deltagarna ansåg att man skulle få ta ut en avgift för att växla en deltagande medlemsstats sedlar till en annans under övergångsperioden, eftersom "valutakursrisken visserligen kommer att försvinna, vilket kommer att minska kostnaderna med omkring 20 %, men andra kostnader kommer att kvarstå".

(42) Efter rundabordskonferensen den 15 maj 1997 inrättade kommissionen en "Expertgrupp för bankavgifter för omräkning till euro" (nedan kallad "expertgruppen"), parallellt med ett antal andra grupper. Expertgruppen – som bestod av experter från bankverksamhet, betalningssystem, företag och konsumentorganisationer – träffades sex gånger i Bryssel (mellan den 10 september och den 20 november 1997), och fick skriftliga och muntliga bidrag från en rad olika marknadssammanslutningar och institutioner. Gruppen fick även bistånd från kommissionen och Europeiska monetära institutet (EMI).

(43) Expertgruppens mandat var att överväga om banker skulle ha rätt att ta ut en avgift för omräkning till euro, om de avsåg att göra det, om det behövdes nya regler på gemenskapsnivå och hur man skulle kunna säkerställa att eventuella omräkningsavgifter var öppna för insyn. I sin rapport av den 20 november 1997 ([16]) definierar expertgruppen "omräkning" som processen att växla de deltagande medlemsstaternas nationella valutor till euro. Omräkning innebär således en aritmetisk beräkning för att ange nationella valutaenheter i euroenheter och vice versa ([17]). I rapporten anges uttryckligen att den inte behandlar avgifter för banktjänster ([18]).

(44) Europeiska bankföreningen (EBF) hördes av expertgruppen den 24 september 1997. Vid detta möte frågade expertgruppens ordförande EBF om det vore möjligt att göra en förteckning över specifika eurorelaterade tjänster som skulle bli kostnadsfria eller avgiftsbelagda, per land. I en skrivelse daterad den 3 oktober 1997 ombad EBF sin EMU-kommitté att tillhandahålla denna information, inom en tidsfrist som sattes till den 10 oktober 1997.

([14]) Vid försäljning och köp av sedlar och mynt till/från allmänheten fastställs skillnaden mellan köp- och säljkursen med hänsyn till en referenskurs på marknaden. I detta ärende definieras köp- och säljkursen som den kurs som banken använder när den köper från eller säljer till en kund. Detta innebär att köpkursen är lägre än referenskursen medan säljkursen är högre. Beroende på om det är en köp- eller försäljningstransaktion som äger rum, är "spreaden" antingen skillnaden mellan en referenskurs och en köpkurs eller skillnaden mellan en säljkurs och en referenskurs. Vid valutaväxling kan spreaden (i förhållande till en referenskurs) vara så stor att den anges i procent.
Inom valutahandeln är en spread helt enkelt skillnaden mellan kursen för anbud (köpkurs) och offert (säljkurs). Sådana spreads varierar i storlek beroende på volatiliteten på marknaden. De kan vara så små att de anges i hundradels procent (0,01 %) av valutaenheten, vilket vanligtvis kallas en "pip".

([15]) Se "Rundabordskonferens om de praktiska aspekterna av övergången till euron. Sammanfattning och slutsatser. Bryssel den 15 maj 1997", http://europa.eu.int/comm/internal_market/en/finances/banks/expert.htm.

([16]) "Rapport från expertgruppen om bankavgifter för omräkning till euro" till Europeiska kommissionen, Bryssel den 20 november 1997, s. 2.

([17]) Rättsligt sett är en omräkning, såsom termen används här, ett okänt fenomen i alla praktiska hänseenden. Detta beror på att "omräkning" inte har något gemensamt med andra rättsliga begrepp som [på engelska] låter ungefär likadant, såsom "konvertibilitet" eller "valutaväxling". Den nationella valutaenheten är bara en beskrivning (under en övergångsperiod) av valutan "euro". En summa pengar kommer att ha samma rättsliga identitet oavsett om den, under en övergångsperiod, uttrycks på det ena eller det andra sättet. Den närmaste rättsliga analogin är situationen för enheter och underenheter av en nationell valuta. 70 pfennig är således samma sak som DEM 0,70 och det sätt på vilket man bokför har inte varit föremål för rättslig sakkunskap utan är mera inspirerad av en strävan efter teknisk bekvämlighet. Se "Rapport från expertgruppen om bankavgifter för omräkning till euro", Bilaga A: rättsliga aspekter på omräkningsavgifter.

([18]) Se punkt 4 "Vad är omräkning?" i "Rapport från expertgruppen om bankavgifter för omräkning till euro" till Europeiska kommissionen, Bryssel den 20 november 1997.

Expertgruppen drog i sin rapport av den 20 november 1997 slutsatsen att ”de flesta banker avsåg att ta ut en avgift från sina kunder för växling av nationella sedlar från euroområdet under övergångsperioden, även om avgifterna skulle vara lägre än för närvarande eftersom växelkursrisken kommer att ha försvunnit. Avgifterna skulle täcka expeditions-, lagrings-, försäkrings- och bearbetningskostnader samt alternativkostnaden för att hålla lager med sedlar och risken för att acceptera falska sedlar”.

(45) Expertgruppens rapport innehåller bland annat följande slutsatser och rekommendationer:

— ”För att uppmuntra ’god praxis’ i fråga om avgiftsfri omräkning anser gruppen att kommissionen bör rekommendera en norm för god praxis för banker i fråga om omräkning utan avgift … Normen skulle inte vara bindande utan rådgivande.”

— ”När banker får ta ut en omräkningsavgift, och beslutar att göra det, måste de använda omräkningskursen [dvs. den oåterkalleligen låsta kursen i förhållande till euron]. Gruppen rekommenderar … att användningen av omräkningskursen och alla eventuella avgifter bör vara öppen för insyn och ingå i normen för ’god praxis’. För att minska risken för att konsumenterna felaktigt förknippar befintliga avgifter med införandet av euron rekommenderar gruppen … att bankerna, närhelst detta är möjligt, inför normen för god praxis före den 1 januari 1999.”

(46) Den 23 april 1998 utfärdade kommissionen en rekommendation om bankavgifter för omräkning till euro ([19]). Genom rekommendationen införs ”en norm för god praxis” för avgiftsfri omräkning ([20]) för vissa omräkningstransaktioner där det finns ett rättsligt krav att inte ta ut avgift och för vissa andra omräkningstransaktioner för att underlätta ett smidigt införande av euron (artikel 2). Banker har till exempel en rättslig skyldighet att avgiftsfritt omräkna inbetalningar från den nationella valutaenheten till euroenheten och omvänt under övergångsperioden. Kommissionen rekommenderar att bankerna också räknar om jämförbara utbetalningar utan avgift.

(47) Normen för god praxis innefattar inte avgiftsfri växling av sedlar från euroområdet. Rekommendationen begränsar inte bankernas frihet att självständigt definiera avgifterna enligt varje enskild banks affärspolitik.

([19]) 98/286/EG, EGT L 130, 1.5.1998, s. 22.

([20]) ”Omräkning” i rekommendationens mening är ändring av denomineringen av ett monetärt belopp från den nationella valutaenheten till euroenheten och omvänt till omräkningskursen, i enlighet med bestämmelserna i förordning (EG) nr 1103/97.

(48) Den enda ”skyldighet” som rekommendationen ålägger bankerna i fråga om växling av sedlar och mynt från deltagande medlemsstater avser öppenhet: ”bankerna [bör] tydligt visa att omräkningskurserna enligt bestämmelserna i förordning (EG) nr 1103/97 tillämpats samt, skilt från omräkningskursen, ange varje annat slag av uttagna avgifter.” (artikel 3.1). Rekommendationen säger också att bankerna skriftligen bör tillhandahålla förhandsinformation och särskild information (i efterhand) om alla avgifter för omräkning eller växling de avser att tillämpa respektive har tillämpat (artikel 3.2).

(49) I rekommendationen anges också att bankerna före den 1 januari 1999 bör informera sina kunder om huruvida och i vilken utsträckning de kommer att införa normen för god praxis (artikel 4.2). Bankerna rekommenderades också att offentligt meddela, antingen enskilt eller i grupper, att de följer normen (artikel 4.3).

(50) Den 8 december 1998 offentliggjorde kommissionen meddelandet ”Genomförandet av kommissionens rekommendation om bankavgifter för omräkning till euro” ([21]). I rapporten anges vilken information kommissionen hade fått från europeiska banksammanslutningar om deras medlemmars avsikt att genomföra rekommendationen. I juli 1998 frågade kommissionen fyra banksammanslutningar (den europeiska bankfederationen, den europeiska sparbanksföreningen, den europeiska föreningen för kooperativa banker och den europeiska hypoteksbolagsföreningen) att senast den 1 november 1998 ange om och i vilken utsträckning deras medlemmar avsåg att genomföra rekommendationen. Varje sammanslutnings bedömning och yttrande har offentliggjorts i rapportens bilagor.

(51) Vad gäller Tyskland noteras bl.a. följande i rapporten:

”Iakttagande av rekommendationen i varje deltagande medlemsstat

Centrala kreditkommittén (ZKA), som företräder hela den tyska kreditsektorn, har samtyckt till att iaktta rekommendationen. Enligt Bundesverband deutscher Banken avser alla dess medlemmar att genomföra rekommendationen. Detsamma gäller medlemmarna i EACB [den europeiska föreningen för kooperativa banker] och ESBG [den europeiska sparbanksföreningen] i Tyskland.

… … … …

([21]) Detta dokument är tillgängligt för allmänheten på Internet [ej på svenska] på följande adress: http://europa.eu.int/comm/dgs/internal_market/ (även bilagor).

Information till kunder ...

I Tyskland, där bankerna har gett ut ett stort antal publikationer om införandet av euron, kommer de banker som är medlemmar i EBF [den europeiska bankföreningen] att förklara rekommendationens innehåll genom brev eller broschyrer."

2. **Bakgrunden i Tyskland**

(52) Vid hearingen den 1 och 2 februari 2001 gavs en allmän presentation av den rättsliga och ekonomiska bakgrunden. Enligt presentationen och Westdeutsche Landesbank ägde en rad möten rum mellan affärsbanker och Bundesbank före oktober 1997.

(53) Den 8 juli hölls ett möte mellan flera affärsbanker och Bundesbank i Frankfurt, där man diskuterade vilka följder införandet av euron skulle få för köp och försäljning av utländska sedlar och mynt ([22]).

(54) Efter detta möte skickade Bundesbank den 22 juli 1997 en enkät till affärsbanker ([23]) angående köp och försäljning av sedlar på grossist- och detaljistmarknaderna. I enkäten efterfrågades uppgifter om hur mycket sedlar som växlats, öppenheten kring avgifter under övergångsperioden, konsekvenserna för detaljhandeln om Bundesbank skulle erbjuda allmänheten avgiftsfria tjänster och konsekvenserna för handeln mellan banker om Bundesbank skulle erbjuda affärsbankerna fri hemtagning av sedlar. Bundesbank skulle behandla bankernas svar konfidentiellt.

(55) Till följd av mötet den 8 juli 1997 och Bundesbanks frågeformulär av den 22 juli 1997, skickade fyra affärsbanker (Commerzbank AG, Deutsche VerkehrsBank AG, Reisebank AG och Westdeutsche Landesbank) ett brev till Bundesbank, daterat den 25 juli 1997, i vilket de angav att de ansåg att spreaden (dvs. köp- och säljkurser för valutor från euroområdet) borde behållas. Skälen för detta var att man inte i tid skulle hinna göra de ändringar i informationsteknologi (IT) som krävdes och att ändringarna skulle medföra extra kostnader, vilket skulle ge högre avgifter för kunderna ([24]):

"…efter låsningen av växelkurserna är de deltagande ländernas centralbanker skyldiga att växla valutor från euroområdet avgiftsfritt. Bundesbank och de regionala Landeszentralbanken är emellertid inte intresserade av att ta över bankernas affärer med privatkunder, eftersom de i så fall skulle behöva bygga upp en ny infrastruktur för det.

På grund av att centralbanken skall vara skyldig att köpa valutor från euroområdet utan att ta ut avgift, skulle det oundvikligen bli en anstormning av kunder hos Landeszentralbanken, eftersom affärsbankerna av kostnadsskäl skulle vägra att köpa valutor utan en spread.

Omsättningen från valutaväxling vid bankfilialerna uppgår till 16 miljarder tyska mark. Till denna siffra kommer omsättningen från DEM-clearing med utländska korrespondentbanker. Volymen av kundernas inköp och hemtagningsvolymerna kommer att uppskattas via ett separat frågeformulär från Bundesbank.

Det praktiska genomförandet av de nödvändiga åtgärderna har diskuteras mellan de firmatecknare som bedriver betydande verksamhet med valutaväxling.

Det erkänns att frågan om avgifter i stället för den nuvarande spreaden är mycket problematisk.

Till följd av diskussionen avvisade i princip alla deltagare en ändring, eftersom kostnaderna för anpassningen av datasystemen skulle göra det dyrare att växla sedlar och allmänheten inte skulle uppskatta höjda avgifter. Medborgarna skulle inte förstå varför en avgift infördes i samband med låsningen av växelkurserna, eftersom växelkurserna ju är fasta och centralbankerna köper in sin valuta till fast växelkurs.

Det är också viktigt att notera att datasystemen inte skulle kunna ändras på så kort tid.

En enkät hos våra euro-affärspartners visade att de utländska bankerna också insisterar på att behålla spreaden.

([22]) Westdeutsche Landesbanks svar på meddelandet om invändningar, s. 16 (s. 3985 i akten).

([23]) Westdeutsche Landesbanks svar på meddelandet om invändningar, s. 16 (s. 3985 i akten).

([24]) "Auswirkungen der EWWU auf das Sortengeschäft", brev från Interessengemeinschaft Sortenhandel c/o […]* (Deutsche Verkehrs-Bank AG) till […]* (Landeszentralbank Hessen) av den 25 juli 1997, undertecknat av Commerzbank AG, Deutsche VerkehrsBank AG, Reisebank AG och Westdeutsche Landesbank. En kopia av brevet skickades till Deutsche Bundesbank, Bundesverband deutscher Banken, Bundesverband der Deutschen Volksbanken und Raiffeisenbanken och Deutscher Sparkassen und Giroverband (s. 2965f i akten).

För banker med filialer kan det vara möjligt att ha fasta kurser plus provision i kundverksamheten och behålla marginalerna inom verksamheten mellan banker, eftersom de direkt kan påverka sina filialer. Inom sektorn för Sparkassen (sparbanker) och Genossenschaftsbanken (kooperativa banker) skulle det vara svårt att genomföra en sådan metod, eftersom de självständiga sparbankerna och kooperativa bankerna knappast skulle acceptera att ta ut fasta kurser plus provision från sina kunder, medan de själva måste tillämpa köp/säljkurser med sina centrala institut.

På de ovan anförda grunderna förordar firmatecknarna, i egenskap av specialister inom valutaväxlingsverksamheten, att köp- och säljkurserna skall behållas och att man står fast vid kända förfaranden för att undvika störningar kort före införandet av euron".

(56) Affärsbankerna besvarade det ovannämnda frågeformuläret från Bundesbank (skäl 56) under juli och augusti 1997 ([25]).

(57) Som en uppföljning till det informella Ecofin-rådet den 12–13 september 1997 i Luxemburg, hölls ett möte den 15 september 1997 mellan affärsbanker och Bundesbank i Frankfurt. Vid mötet klargjordes ytterligare att det inte skulle vara möjligt att ta ut avgift via en spread efter den 1 januari 1999. Alla eventuella avgifter skulle behövas anges separat:

"Frågan om avgifter, särskilt växlingsavgifter, togs också upp. Den 1 september 1997 skickade Landeszentralbanken runt en enkät i brev, för att avgöra huruvida affärsbankerna skulle ta ut en avgift för växling av nationella sedlar från euroområdet eller om de skulle använda sig av en spread mellan två växelkurser. I detta hänseende anförde Bundesbank att det inte skulle vara möjligt att ta ut växlingsavgifter i form av en spread. Den enda möjliga lösningen skulle vara en särskild avgift".

3. **Relevanta omständigheter**

(58) I april 1997 blev GWK Bank, som har 68 växlingskontor (33 i stora järnvägsstationer och 25 längs med gränsen) bekymrad över vilka priser som skulle införas i Tyskland för köp och försäljning av sedlar från euroområdet när spreaden försvann den 1 januari 1999.

(59) GWK Bank kontaktade ett liknande institut i Tyskland, Reisebank AG (med 59 växlingskontor vid stora järnvägsstationer och vid gränsöverfarter), först för att göra dem uppmärksamma på att Deutsche Bundesbank skulle kunna använda sitt nät av cirka 200 kontor för att låta allmänheten köpa sedlar från euroområdet utan avgift under övergångsperioden (1 januari 1999 till 31 december 2001) som en följd av genomförandet av artikel 52 i stadgan för det europeiska centralbankssystemet (ECBS-stadgan). Detta skulle inte bara hota Reisebank AG utan även GWK Banks huvudsakliga verksamhet, som var att köpa och sälja DEM.

(60) GWK Bank krävde att Reisebank AG skulle börja diskutera med andra tyska banker, i första hand för att försöka se till att Deutsche Bundesbank inte skulle tillhandahålla konsumenterna avgiftsfria tjänster via sitt nät av 200 kontor.

(61) Dessa diskussioner och kontakter ledde till ett möte hos Deutsche VerkehrsBank AG (Frankfurt) den 15 oktober 1997, där flera tyska banker fastställde priser sinsemellan.

(62) De skriftliga bevisen för överträdelsen finns i de rapporter från möten och telefonsamtal som påträffades vid inspektionen den 20 och 21 oktober 1999 i GWK Banks (Diemen) lokaler i Nederländerna.

3.1 *Möte mellan GWK Bank och Reisebank AG den 29 april 1997*

(63) Den 29 april 1997 hölls ett möte i Frankfurt mellan GWK Bank och Reisebank AG ([26]). Enligt protokollet från detta möte var GWK Bank förvånad över Reisebank AG:s brist på information om vilka förändringar som kunde förväntas på marknaden för växling av sedlar från euroområdet efter den 1 januari 1999. Reisebank AG hade för sig att växelkursmarginalerna och avgiftsstrukturerna för växlingen av sedlar från euroområdet skulle behållas fram till införandet av eurokontanter 2002:

"Protokoll från möte den 29 april 1997 i Frankfurt med Deutsche Reisebank ([27]) angående europroblemet (daterat den 2 maj 1997).

…

([25]) Westdeutsche Landesbanks svar på meddelandet om invändningar, s. 17 (s. 3986 i akten).

([26]) "Gespreksverslag van 29 april 1997 met de Deutsche Reisebank inzake de Euro-problematiek in Frankfurt"; närvarande: […]* (Reisebank AG), […]* (Reisebank AG), […]* (GWK), […]* (GWK); cc: […]* (GWK), […]* (GWK) och […]* (GWK); memo nr AS/HB/Orig97/061 daterat den 2 maj 1997 (s. 2939ff i akten).

([27]) I de handlingar som påträffats hos GWK kallas Reisebank AG nästan alltid Deutsche Reisebank.

Den dominerande känslan under diskussionerna var GWK:s förvåning över att Deutsche Reisebank saknar aktuell information och Deutsche Reisebanks förvåning över Deutsche Bundesbanks hållning och [över] de andra (kortsiktiga) europroblemen".

Deutsche Reisebanks antaganden

Herrarna från Deutsche Reisebank ansåg att de var förberedda för euron. Utvecklingen av produkten "valutaförsäljning via kreditkort", öppnandet av växlingskontor vid Tysklands östra gräns och förbättringen av bankens marknadsandel på valutamarknaden skulle ge en tillräcklig kompensation för att man skulle se framtiden an med tillförsikt. Med detta scenario antar emellertid Deutsche Reisebank att europroblemet kommer att uppstå först 2002. Deutsche Reisebank förväntar sig att valutamarknaderna inte kommer att förändras mellan den 1 januari 1999 och den 1 juli 2002 (eller t.o.m. från maj 1998), nämligen

1. att den nuvarande marginalstrukturen kommer att behållas,

2. att den nuvarande provisionsstrukturen kommer att behållas,

3. att det nuvarande nätet av växlingsställen kommer att förbli oförändrat.

(64) Den information som GWK Bank lämnade till Reisebank AG vid mötet skapade både förvåning och oro. Följande huvudpunkter togs upp:

— Växelkursmarginalerna skulle försvinna 1999 och ersättas av en synlig avgift.

— De nationella centralbankerna utövade under inflytande av Europeiska monetära institutet (EMI) påtryckningar på affärsbankerna att sänka bankavgifterna efter den 1 januari 1999.

— Den nederländska nationalbanken hade beslutat att genomförandet av artikel 52 gentemot nederländska affärsbanker skulle innebära en avgiftsfri tjänst för hemtagning av utländska sedlar från euroområdet till deras ursprungsland. Andra nationella centralbanker övervägde avgiftsfri växling åt allmänheten.

— Det gick rykten om att tyska affärsbanker var beredda att erbjuda avgiftsfri växling av sedlar från euroområdet från och med den 1 januari 1999.

(65) I fråga om de ovanstående punkterna sägs följande i mötesprotokollet:

"GWK:s informationsöverföring

När vi hade lämnat vår information uppstod viss misstro och oro.

Vi lämnade följande information:

1. Det är högst troligt att marginalstrukturen kommer att försvinna 1999, vilket kommer att sätta press på vinstsidan. I Nederländerna anser bankerna att marginalen kommer att bli noll och måste ersättas av en (synlig) provision. Den allmänna opinionen skulle då kunna vändas mot denna högre provision.

2. Den nederländska centralbanken har försökt (och försöker fortfarande enligt herr […]*) att få bankerna att begära en betydligt lägre kompensation för växlingen av kontanter från euroområdet och det är bara för att bankerna stod på sig (enligt GWK:s uppgifter) som man kunde observera en lätt förbättring av den nederländska centralbankens ställning. Detta leder oss till slutsatsen att andra centralbanker (under EMI:s inflytande) utövar liknande påtryckningar på affärsbankerna.

3. Detta (politiska) tryck har, tillsammans med artikel 52, gett upphov till en enkät på EMI-nivå av de stora affärsbankerna, däribland GWK (på grund av sin specialisering) som en av de små deltagande bankerna.

4. Den nederländska centralbanken vill tolka artikel 52 mycket strikt, nämligen att de europeiska centralbankerna endast är skyldiga att avgiftsfritt återföra överskottet av valutor från euroområdet till det berörda eurolandet och att de inte vill ändra den nuvarande infrastrukturen för växlingsverksamheten (i detaljistledet) under den perioden.

5. Den nederländska centralbanken har intagit denna ståndpunkt efter att ha informerats om de problem som kan förväntas uppstå (främst genom information från GWK).

6. GWK och de stora bankerna utforskar möjligheten att göra om den nuvarande marginalbaserade kompensationsstrukturen plus en provision till en rent provisionsbaserad kompensation från och med början av 1999 för att undvika att man skulle behöva höja avgifterna samtidigt med införandet av euron, som fått stor publicitet.

7. Mera specifikt har Deutsche Bundesbank och de franska och italienska centralbankerna insisterat på en vidsträckt tolkning av artikel 52, så att allmänheten skulle kunna få en avgiftsfri tjänst.

8. Det går (enligt herr […]*) rykten om att tyska affärsbanker skulle vara beredda att erbjuda allmänheten fria växlingstransaktioner för kontanter.

9. Detta innebär att de förändringar som Deutsche Reisebank planerar högst troligt inte skulle kunna genomföras".

(66) Enligt mötesprotokollet tvivlade Reisebank AG på GWK:s uppgifter. De beslutade att kontakta Bundesbank och affärsbanker för att fokusera uppmärksamheten på frågorna rörande växling av sedlar från euroområdet efter den 1 januari 1999:

"Deutsche Reisebanks reaktion

Misstron kring det kommande hotet var tydlig. Delvis på grund av vår närvaro och övertygelse om våra uttalanden övergick misstron i bestörtning.

Deutsche Reisebank kände inte till EMI-enkäten. Vi har skickat dem en kopia.

Åtgärder

Deutsche Reisebank kommer att kontakta Bundesbank och andra bankinstitut för att fästa nödvändig uppmärksamhet vid europroblemen kring kontantväxling i Tyskland. Vi har kommit överens om att informera varandra om utvecklingen".

(67) I mötesprotokollet tas också upp likheter i bolagsstruktur mellan GWK Bank och Reisebank AG, samt överlappningar i produktpaket. Båda bankerna hade en växlingsavgift på cirka 3,5 % av transaktionsvärdet:

"Annan information

Deutsche Reisebank har omkring 60 kontor (t.ex. i järnvägsstationer) och omkring 300 samarbetspartners.

Det finns en klar överlappning av produktpaket, t.ex.:

Western Unions automater för valutaväxling – tjänst för valutaförsäljning via kontokort under uppbyggnad.

Cirka 50 personer arbetar på huvudkontoret. Deutsche Reisebanks moderbolag har lagt ut sina automatiseringsuppgifter på entreprenad till en centralkassa.

Av deras nuvarande vinst är cirka 80 % kursvinster och den totala vinsten kommer efter införandet av euron att minska med 40 % (det är inte klart om dessa siffror bygger på det större eller mindre euroområdet). Marginalen och provisionen ligger i GWK:s fall på cirka 3,5 %".

(68) I sitt svar på meddelandet om invändningar medger Reisebank AG ([28]) att banken inte var medveten om de stora förändringarna i valutabranschen för valutor från euroområdet under övergångsperioden, särskilt inte att sälj- och köpkurserna för växling av valutor från euroområdet måste avskaffas.

3.2 *Kontakt mellan GWK Bank och Reisebank AG den 5 maj 1997*

(69) En vecka efter mötet den 29 april 1997 skickade GWK Bank två handlingar till Reisebank AGA per fax, daterat den 5 maj 1997 ([29]):

(70) Den första handlingen var en kopia av det ifyllda "frågeformulär till affärsbanker och växlingskontor", som hade skickats till den nationella centralbanken ([30]). Detta var EMI-enkäten om genomförandet av artikel 52 i ECBS-stadgan (växling till parivärdet av sedlar från euroområdet mellan 1999 och 2002). EMI hade skickat enkäten till de nationella centralbankerna och efterfrågat information om årlig volym på växlingsverksamheten, metoder för hemtagning av sedlar, köp- och säljvolymer för valutor från euroområdet, säsongsbetingade variationer, befintliga spread och provisioner samt uppdelning i kostnadskomponenter. De nationella centralbankerna skickade ut enkäten till ett urval av nationella banker och växlingskontor, enligt urvalskriterier som de själva valde.

(71) Frågeformuläret innehåller ett avsnitt som heter "Ni kan lämna kommentarer och förslag om växling av sedlar från euroområdet på ett separat papper, om ni så önskar". I syfte att bibehålla den totala inkomsten efter den 1 januari 1999, föreslår GWK Bank en enhetlig expeditionsavgift på 3,8 % för växling av alla valutor från euroområdet:

"Den totala inkomsten från en normal växlingstransaktion med valuta från euroområdet är cirka 3,8 %. För att behålla tjänsten att åt allmänheten växla valu-

([28]) Reisebank AG:s svar på meddelandet om invändningar, s. 21f. (s. 3715f i akten).

([29]) Fax av den 5 maj 1997 från […]* på […]*:s (GWK) vägnar till […]* (ReiseBank AG), fax nr 97.066 (s. 2942ff i akten). Båda handlingarna påträffades vid inspektionen hos GWK.

([30]) "Frågeformulär till affärsbanker och växlingskontor" daterat den 13 januari 1997, AS/NvdN/HB/Orig97/002 (s. 2943ff i akten).

tor från euroområdet som är i omlopp, är det nödvändigt att ha en kompenserande provision.

Inkomst från en normal växlingstransaktion med valuta från euroområdet

(350 NLG × 3,8 %) = 13,30 NLG

Total kostnad för en normal växlingstransaktion med valuta från euroområdet = 11,60 NLG.

Kostnaderna kommer inte att minska för vårt institut efter den 1 januari 1999 och ur ett europerspektiv går det inte att ha olika provision för olika valutor från euroområdet. Vi föreslår därför en expeditionsavgift på 3,8 % för en normal (utan rabatt) växlingstransaktion med valuta från euroområdet. Ett lägre procenttal än 3,8 % är för lågt, särskilt för valutor med en relativt låg omsättning (andra valutor från euroområdet än DEM, BEF och FRF). Låg omsättning ger större ränteförluster och relativt mer kostnader för ”backoffice”.

Det finns närmare, kompletterande kommentarer om vårt förslag på frågeformuläret hos den nederländska centralbanken.

Om ni önskar en kopia av våra kommentarer kan ni be den nederländska centralbanken om det”.

(72) Den andra handlingen som GWK Bank skickade till Reisebank AG innehåller de kompletterande kommentarer till frågeformuläret från GWK Bank som det redogörs för ovan i svaret på EMI-enkäten. I den handlingen förklaras att en höjd provision på 3,8 % skulle behövas för att bibehålla en total växlingsinkomst på 2,4 % för alla valutor från euroområdet och för att ta hänsyn till förlusten av inkomst från växelkursmarginal efter den 1 januari 1999 och rabatter för särskilda grupper och kunder ([31]):

”Växlingstransaktioner i detaljistledet

….

Inkomsten uttryckt som en procentandel av omsättningen (2,5 %) är lägre än vad som framgår av provisionssatserna och växelkursmarginalerna i förteckningen över växelkurser för sedlar.

Marginal enligt förteckningen över växelkurser	2,88 % ([1])
Provision	1,00 %
Total inkomst	3,88 %

([1]) Genomsnittlig marginal viktad med omsättningen från köp och försäljning.

….

Godtagbar provisionssats efter den 1 januari 1999

Ur en social synvinkel är det önskvärt att tjänsten att växla EU-valutor i omlopp åt allmänheten kan behållas på de nuvarande nivåerna under perioden 1 januari 1999 till 1 juli 2002. För att så skall kunna ske måste en högre provision tas ut för att kompensera förlusten av marginalen. För GWK kommer det att räcka med en provisionsavgift på 3,8 % på motsvarigheten av en normal växlingstransaktion. Rabatter för särskilda grupper och kunder som utför stora transaktioner (bl.a. inlösen av kuponger, se även s. 2) kommer att säkerställa en sammanlagd inkomst från växling på 2,4 % (3,8 %–1,38 %) av hela omsättningen från EU-valuta. Procentandelen på 3,8 resulterar i en avgift för konsumenten som är jämförbar med avgiften för en nuvarande, genomsnittlig växlingstransaktion med EU-valutor (växelkursmarginal för sedlar plus provision) som anges närmare nedan (bilaga 2 innehåller en uttömmande förteckning över siffror).

([31]) ”Kompletterande kommentarer till frågeformuläret av den 21 november 1996 angående euron, upprättat av Europeiska monetära institutet (EMI)” daterat den 13 januari 1997, NvdN// Orig97/007 (s. 2954ff i akten).

	Marginal ([1]) för sedlar angiven som % av omsättningen från växelkurs	Nuvarande växelkurs för en transaktion med 350 NLG	Nuvarande provision för en transaktion med 350 NLG	Total avgift för kunden för en transaktion med 350 NLG
Valutor från euroområdet	2,8 %	9,79 NLG	3,50 NLG	13,29 NLG
Alla valutor	2,88 %	10,08 NLG	3,50 NLG	13,58 NLG
Växlingstransaktion med EU-valuta till en provision på 3,8 %				13,30 NLG

([1]) Den här angivna marginalen är den genomsnittliga marginalen för växling av sedlar för de respektive valutasamlingarna (se bilaga 2) viktad med omsättningen från köp och försäljning.

En procentandel på mindre än 3,8 är för låg, särskilt för EU-valutor med relativt liten omsättning (andra EU-valutor än DEM, BEF and FRF). Låg omsättning ger större ränteförluster och relativt större backofficekostnader (kostnader för att räkna och lagra pengar samt transport- och transaktionskostnader). Ur ett 'europerspektiv' är det inte genomförbart att behålla olika provisionssatser för olika EU-valutor."

(73) GWK Bank ([32]) och Reisebank AG bekräftar att GWK Bank skickade de ovannämnda handlingarna. Enligt dem var förslaget om en avgift på 3,8 % endast ett uttalande som gjordes som svar på EMI-enkäten. Även EMI distribuerade resultaten av enkäten.

(74) Kommissionen noterar att frågan om bankavgifter för växling av sedlar från euroområdet varken behandlades i EMI:s enkät eller i analysen av den. EMI gjorde ett utkast till enkät som innehöll en begäran om information om årlig volym på växlingsverksamheten, metoder för hemtagning av sedlar, köp- och säljvolymer för valutor från euroområdet, säsongsbetingade variationer, befintliga spread och provisioner samt uppdelning i kostnadskomponenter. Syftet var att samla uppgifter om genomförandet av artikel 52 i ECBS-stadgan gentemot affärsbanker (dvs. fri hemtagning av bankernas utländska sedlar från euroområdet till deras ursprungsland).

(75) EMI utarbetade en rapport daterad den 23 april 1997 som hette "Växling till parivärdet av sedlar från euroområdet: bedömning av resultaten av enkäten till affärsbanker". Rapporten byggde på de enkätsvar som de nationella centralbankerna fått in från banker och växlingskontor och återspeglade situationen 1996. EMI-enkäten täckte 14 medlemsstater och svar kom in från cirka 150 affärsbanker och 40 växlingskontor. EMI:s åttasidiga rapport innehåller sammanställda uppgifter och diskuterar inte bankavgifter för växling av valutor från euroområdet. Rapporten offentliggjordes inte, men EMI-rådet gick med på att lämna ut analysen av resultaten till den europeiska bankfederationen och den europeiska sparbanksföreningen ([33]).

3.3 *Möte mellan Reisebank AG, Deutsche VerkehrsBank AG, GWK Bank och Landeszentralbank Hessen den 11 augusti 199*

(76) Den 11 augusti 1997 hölls ett möte i Frankfurt mellan Reisebank AG, Deutsche VerkehrsBank AG, Landeszentralbank Hessen och GWK Bank ([34]). Syftet med mötet var att klargöra situationen rörande växling av sedlar och mynt från euroområdet under övergångsperioden:

"Rapport om samtal mellan Reisebank, Landeszentralbank, Deutsche VerkehrsBank och GWK den 11 augusti 997 i Reisebank AG:s huvudkontor i Frankfurt, Tyskland

([32]) Fortis-gruppens svar på meddelandet om invändningar s. 13 (s. 4285 i akten).

([33]) E-brev av den 5 maj 1999 från ECB till GD Konkurrens i samband med en begäran om att få en kopia av rapporten om "Växling till parivärdet av sedlar från euroområdet: bedömning av resultaten av enkäten till affärsbanker".

([34]) "Gespreksverslag ReiseBank/LandesZentralBank/Deutsche Verkehrs-Bank/GWK van 11 augustus 1997 te hoofdkantoor ReiseBank AG te Frankfurt, Duitsland"; närvarande: […]* (Reisebank AG), […]* (Reisebank AG), […]* (Reisebank AG), […]* (Deutsche Verkehrs-Bank AG), D. Gehring (Landeszentralbank); cc: Styrelseledamöter, […]*, […]*; memo nr AS/HB/Orig97/130 (s. 2967ff i akten).

Närvarande:	Hr […]*	Reisebank AG
	Hr […]*	Reisebank AG
	Dr […]*	Reisebank AG (jurist)
	Hr […]*	Deutsche VerkehrsBank AG
	Hr […]*	Landeszentralbank in Hessen
	Hr […]*	GWK
	Hr […]*	GWK
	Hr […]*	GWK

Inledande anmärkningar

Herr […]* hälsade samtliga välkomna till mötet. Han framhöll att det fortfarande fanns många osäkerheter kring valutamarknaden under perioden från den 1 januari 1999 till den 1 juli 2002 och att ett av skälen för mötet var att klargöra situationen. Efter en kort inledning lämnade han ordet till herr […]*, som var närvarande i sin egenskap av Reisebank AG:s euroexpert."

(77) Reisebank AG:s juridiska ombud klargjorde att affärsbanker skulle få ta ut en avgift för växling av valutor från euroområdet under övergångsperioden, men att spreaden (dvs. skillnaden mellan köp- och säljkurser) skulle försvinna efter den 1 januari 1999:

"Herr […]*

Enligt herr […]* var flertalet ledamöter i EMI av följande åsikt:

1. Affärsbankerna skulle tillåtas ta ut avgift av kunderna för hantering av växlingstransaktioner med valutor från euroområdet.

2. Växling av valutor från euroområdet i omlopp till euro måste vara avgiftsfritt för kunden under första halvåret 2002.

Punkt 1

Affärsbankerna skulle kunna ta ut en avgift för hantering av växlingstransaktioner. Formen för denna avgift skulle inte fastställas av EMI. Den skulle kunna ha formen av en fast provision, en procentuell provision eller till och med den nuvarande växelkursmarginalen, som skulle kunna variera från valuta till valuta (kombinationer skulle också vara möjliga). Herr […]* påpekade för herr […]* att efter den 1 januari 1999 skulle växling av valutor från euroområdet i praktiken vara detsamma som växling av en gemensam valuta, om än i en annan form, och att prisskillnader mellan valutor från euroområdet därför inte var helt okomplicerat. Enligt herr […]* var det bara möjligt att ha olika priser om kostnadspriserna var olika. Det fanns inga påvisbara, betydande skillnader i kostnadspriserna mellan de olika valutorna och det var därför osannolikt att den nuvarande marginalstrukturen skulle kunna behållas.

….

Punkt 2

Om valutor från euroområdet måste omräknas till euro avgiftsfritt mellan den 1 januari 2002 och den 1 juli 2002, skulle GWK från och med den 1 januari 2002 inte få några vinster från att växla utländska valutor från euroområdet. Hittills hade vi antagit att det bara var nederländska gulden i omlopp som skulle omräknas till euro avgiftsfritt".

(78) Vid mötet förklarade Landeszentralbank Hessen att Bundesbank enligt artikel 52 i ECBS-stadgan var skyldig att köpa utländska sedlar och mynt från euroområdet från bankerna och allmänheten utan avgift. Bundesbank hade utfört en undersökning hos olika banker för att fastställa hur många transaktioner som kunde förväntas (skäl 54).

"Landeszentralbank

Bundesbank ville tolka artikel 52 på följande sätt:

Centralbanken hade ingen skyldighet att köpa utländska valutor från euroområdet från banker och allmänheten avgiftsfritt (till parivärdet ansågs således betyda avgiftsfritt enligt den nederländska centralbanken).

Banken skulle göra ändringar (investera) i de nuvarande 180 (en siffra som skulle minska) filialerna (Landeszentralbanken) så att banken skulle kunna tillhandahålla allmänheten denna tjänst. För att avgöra hur många transaktioner som kunde förväntas hade Bundesbank utfört en undersökning hos olika banker. Herr […]* anförde att Bundesbank inte var nöjd med skyldigheten enligt artikel 52"…

(79) Informationen om att Bundesbank och Landeszentralbanken kanske skulle erbjuda allmänheten en avgiftsfri tjänst i stor skala skapade bestörtning hos GWK Bank. Banken uppmanade Reisebank AG att söka samförstånd med andra tyska banker om behovet av att ta ut avgifter för växling av valutor från euroområdet under övergångsperioden, för att undvika att tappa vinst:

"Uppföljning

Efter det att herr […]* och herr […]* hade lämnat mötet påminde vi Deutsche VerkehrsBank och Reisebank om deras skyldighet att samla in korrekt information om den tyska valutamarknaden så fort som

möjligt för att kunna varna Bundesbank, men även andra banker, om de möjliga uteblivna vinster som skulle kunna följa av att man tillhandahåller avgiftsfria växlingstjänster. Om ett samförstånd mellan affärsbankerna om behovet av att ta ut avgifter kunde nås innan Bundesbank fattade sitt slutliga beslut och om Bundesbank kunde övertygas om att dess uppgift var omöjlig, kanske det vore möjligt att avstyra hotet mot Reisebank. Herr […]* reagerade mot detta genom att säga att detta var ett problem i Tyskland, eftersom det inte fanns något samförstånd alls mellan bankerna och något sådant inte heller kunde förväntas. Det verkade som om herr […]* i alla fall inte skulle göra något försök att nå ett samförstånd."…

(80) GWK Bank var orolig över att om Bundesbank erbjöd en avgiftsfri tjänst i stor skala, skulle kanske de tyska affärsbankerna följa efter med låga eller inga avgifter. Det fanns en risk för att marknaden för växling av sedlar från euroområdet skulle förflyttas från Nederländerna till Tyskland. De nederländska bankerna skulle få ett tryck på sig att också sänka avgifterna:

"Slutsatser

Utvecklingen i Tyskland var mycket oroande. Centralbanken skulle intervenera på valutamarknaden genom att tillhandahålla avgiftsfria tjänster, vilket lätt skulle kunna ge följdverkningar för nivåerna på de avgifter som togs ut vid affärsbankerna, medan det institut som var närmast berört (Reisebank AG) kunde förväntas göra mycket lite åt saken. Hotet var också mycket stort för den nederländska valutamarknaden:

1. Om allmänheten fick betala en skälig avgift i Nederländerna, fanns det risk för att valutamarknaden skulle förflyttas från Nederländerna till Tyskland (eller Österrike etc.).

2. Låga (eller inga) avgifter hos affärsbanker utomlands skulle bana väg för en sänkning av avgifterna i Nederländerna (med stor hjälp av media).

3. EMI skulle lätt kunna besluta att välja Bundesbanks förklaring, vilket skulle innebära att den nederländska centralbanken också skulle tvingas införa avgiftsfria tjänster och det samförstånd som nåtts på den nederländska valutamarknaden skulle återigen vara ovisst.

Den ovannämnda utvecklingen visade att GWK så fort som möjligt måste införa en hög växlingsprovision för att etablera en ny prisbalans på den nederländska marknaden, innan påtryckningar från EMI och den nederländska centralbanken skulle kunna störa det samförstånd som nåtts".

3.4 *Telefonsamtal mellan GWK Bank och Deutsche VerkehrsBank AG den 29 september 1997*

(81) Ett telefonsamtal ägde rum mellan herr […]* (GWK Bank) och herr […]* (Deutsche VerkehrsBank AG) den 29 september 1997. Herr […]* hade tydligen inte fått någon rapport från mötet den 11 augusti 1997 och ville veta hur utvecklingen gått i fråga om artikel 52 i ECBS-stadgan ([35]). Ett protokoll över samtalet lyder som följer:

"Protokoll över (telefon) samtal med Deutsche VerkehrsBank AG, 29 September 1997

Hr […]*	Deutsche VerkehrsBank AG
Hr […]*	GWK

Skäl

Herr […]* från Deutsche VerkehrsBank AG hade på något sätt fått herr […]*:s telefonnummer.

Eftersom herr […]* var på semester kunde han inte närvara vid diskussionen den 11 augusti 1997 hos Reisebank AG i Frankfurt, där följande personer närvarat:

Hr […]*	Landeszentralbank i Hessen
Hr […]*	Reisebank AG
Dr […]*	Reisebank AG (jurist)
Hr […]*	Deutsche VerkehrsBank AG
Hr […]*	GWK
Hr […]*	GWK
Hr […]*	GWK

Herr […]* hade uppenbarligen inte fått någon rapport från mötet.

Han sökte någon i Nederländerna som kunde tänkas ha kännedom om utvecklingen i fråga om artikel 52 i ECBS-stadgan och letade efter sätt att göra något åt artikeln på det internationella området".

([35]) "Gespreksverslag (telefonisch) Deutsche VerkehrsBank AG van 29 september 1997", mellan […]* (Deutsche VerkehrsBank AG) och […]* (GWK) cc: […]*, […]*, […]* och […]* (samtliga GWK), memo nr AS/HB/Orig97/149 av den 29 september 1997 (s. 2971ff. i akten).

(82) Kommissionen noterar att Deutsche VerkehrsBank AG numera ansåg att spreaden borde ersättas av en provision. Detta till skillnad mot vad som stod i ett brev som Commerzbank AG, Deutsche VerkehrsBank AG, Westdeutsche Landesbank och Reisebank AG skickade till Landeszentralbank Hessen den 25 juli 1997, i vilket de talade för att köp- och säljkurserna skulle bibehållas efter den 1 januari 1999 (skäl 55). Protokollet från telefonsamtalet fortsätter som följer:

"Bedömning

Till skillnad från det brev som herr […]* hade skickat till herr […]* (Landeszentralbank) om artikel 52, ansåg herr […]* nu att växelkursmarginalerna borde försvinna i Tyskland och ersättas av en provision. Hans största bekymmer var att det inte hade förekommit något samråd mellan de tyska bankerna om denna utveckling och att det bara var Commerzbank AG och Westdeutsche Landesbank som delade hans åsikter i frågan.

Fyra andra tyska banker hade dragit sig tillbaka. Enligt herr […]* hade detta ålagts från styrelsenivå".

(83) I protokollet från telefonsamtalet noteras att Deutsche VerkehrsBank AG gjorde följande inbjudan:

"Särskild inbjudan

Herr […]* försökte få Commerzbank, Westdeutsche Landesbank, VerkehrsBank, Reisebank och Landeszentralbank (herr […]*) att träffas för ett rundabordssamtal i veckan runt den 6 oktober 1997 för att lösa problemet. Han ville särskilt att GWK skulle vara företrätt på mötet. Jag försäkrade honom om att jag teoretiskt sett var villig att närvara vid detta möte med herr […]*".

3.5 *Möte hos Deutsche VerkehrsBank AG den 15 oktober 1997*

(84) I ett fax daterat den 2 oktober 1997, benämnt "EMU:s konsekvenser för valutabranschen", bjöd herr […]* (Deutsche VerkehrsBank AG) in företrädare för SEB Bank AG (tidigare BfG Bank AG), Commerzbank AG, Dresdner Bank AG, GWK Bank, Hamburgische Landesbank, Landesbank Hessen Thüringen, Landeszentralbank Hessen, Reisebank AG och Westdeutsche Landesbank till ett möte den 15 oktober 1997 ([36]). Syftet med mötet var att diskutera sakernas tillstånd och möjliga åtgärder.

(85) Mötet ägde rum som planerat den 15 oktober 1997 hos Deutsche VerkehrsBank AG (Frankfurt) ([37]).

(86) GWK Banks protokoll från mötet heter "Prissättning av valutor från euroområdet mellan den 1 januari 1999 och den 1 juli 2002". Flera frågor togs upp, bland annat

— huruvida banker skulle kunna ta ut en avgift för växling av sedlar från euroområdet under övergångsperioden,

— huruvida spreaden (dvs. köp- och säljkurser) skulle kunna behållas efter den 1 januari 1999,

— huruvida olika provisioner skulle kunna användas för växling av olika sedlar från euroområdet,

— beräkningsmetoden för omräkning mellan olika valutor från euroområdet,

— köp- och säljkurser inom sedelhandeln mellan banker (grossistnivå).

(87) Kommissionen noterar att man vid mötet snabbt klargjorde att bankerna skulle få lov att ta ut avgifter från kunderna för växling av sedlar från euroområdet och att avgifterna måste visas klart och tydligt. Mötesprotokollet lyder som följer:

([36]) Fax benämnt "Auswirkungen der EWWU auf das Sortengeschäft" av den 2 oktober 1997 från […]* (Deutsche VerkehrsBank AG) till […]* (BfG Bank AG), […]* (Commerzbank AG), […]* (Dresdner Bank AG), […]* (GWK), […]* (Hamburgische Landesbank), […]* (Landesbank Hessen Thüringen), […]* (Landeszentralbank Hessen), […]* (Reisebank AG) och […]* (Westdeutsche Landesbank) (s. 2973 i akten).

([37]) "Gespreksverslag Deutsche VerkehrsBank d.d. 15 oktober, Betreft: Pricing Eurovaluta gedurende 1 januari 1999 tot 1 juli 2002", närvarande: […]* (Bayerische Landesbank), […]* (Vereins- und Westbank AG), […]* (DFG Bank AG, detta är ett skrivfel, skall vara BfG Bank AG), […]* (Commerzbank AG), […]* (Deutsche VerkehrsBank AG), […]* (Deutsche VerkehrsBank AG), […]* (Dresdner Bank AG), […]* (Hamburgische Landesbank), […]* (Landesbank Hessen Thüringen), […]* (Westdeutsche Landesbank), […]* (GWK) och […]* (GWK); cc: […]*, […]*, […]* och […]* (samtliga GWK), AS/NvdN/orig/160 (s. 2974ff i akten).

”Protokoll från samtal med Deutsche VerkehrsBank, 15 oktober 1997

Ang.: Prissättning av valutor från euroområdet mellan den 1 januari 1999 och den 1 juli 2002

Inledande anmärkningar

Herr […]* hälsade samtliga välkomna till mötet. De banker som var närvarande representerade mellan 70 % och 80 % av den tyska marknaden för detaljhandel med valuta. Herr […]* sammanfattade Bundesbanks och EMI:s ståndpunkt i fråga om prissättningen av valutor från euroområdet under perioden från den 1 januari 1999 till (senast) den 1 juli 2002.

Någon fullständig enighet hade inte nåtts inom EMI i fråga om växling av valutor från euroområdet. Följande stod dock klart:

Bankerna skulle få lov att överföra de kostnader de ådrog sig för att växla valutor från euroområdet till allmänheten. Detta måste göras på ett öppet sätt”.

(88) Kommissionen noterar att man vid mötet också snabbt kom överens om att växelkursmarginalerna (dvs. köp- och säljkurserna) skulle försvinna efter den 1 januari 1999. Mötesdeltagarna beslutade att informera Bundesbank om att de skulle växla sedlar från euroområdet till de låsta växelkurserna och ta ut en särskild provision. I mötesprotokollet står följande:

”Muntliga meddelanden

Herr […]* läste upp korrespondens mellan honom själv och Bundesbank, av vilken det kunde utläsas att de nuvarande växelkursmarginalerna i öppenhetens intresse måste avskaffas. Den muntliga förklaringen till detta var mycket tydlig. Att man behöll marginalen för att kompensera för kostnaderna hade dock ingenstans uttryckligen avvisats skriftligen. Enligt de mötesdeltagare som redan hade tittat närmare på frågan kunde förlusten av växelkursmarginalen inte överföras till detaljhandeln.

Övertygelse

Efter en påfallande kort diskussion var alla närvarande övertygade om att växelkursmarginalen för valutor från euroområdet skulle komma att försvinna och att både värdet av de växlade pengarna och den provision som togs ut måste redovisas öppet. Denna slutsats skulle tas med i ett protokoll till Bundesbank. Följande skulle anges:

Växlingstransaktioner med valutorna från euroområdet kommer att utföras till fasta priser, till vilka kommer att läggas en provision.

Även om herr […]* delade mötets åsikt kunde han inte göra så mycket mer. I avsaknad av skriftliga instruktioner från Bundesbank, kunde herr […]* inte göra någonting internt för att anpassa datasystemen till den nya avgiftsstrukturen. Alla hade inte detta problem (Bayerische Landesbank hade t.ex. redan kommit långt med förberedelserna med att ersätta spreaden med en provisionsavgift) men det fanns en allmän otillfredsställelse med bristen på klarhet i Bundesbanks skriftliga yttrande”.

(89) Kommissionen noterar att mötesdeltagarna diskuterade huruvida det befintliga systemet med olika växelkursmarginaler för olika valutor (dvs. olika köp- och säljkurser för olika valutor) borde göras om till ett system där de befintliga växelkursmarginalerna skulle uttryckas som en uttrycklig procentuell provision. Eftersom man inte nådde fullständig enighet angående om man skulle använda en enhetlig procentuell provision för alla valutor eller olika provisionssatser för olika valutor, beslutade mötesdeltagarna att rapportera till Bundesbank att varje bank skulle besluta detta själv. Bankerna satte emellertid själva upp det gemensamma målet att ersätta växelkursmarginalerna med en eller flera procentuella provisionssatser i syfte att återfå 90 % av den förlorade inkomsten från växelkursmarginaler. Det skulle innebära en övergripande provision på ca 3 %. Följande nämns i protokollet:

”Olika priser för olika valutor från euroområdet

Alla banker på den tyska valutamarknaden hade mer eller mindre samma prissättningspolitik. Detta innebar till exempel att den österrikiska schillingen köptes och såldes billigt medan den italienska liran var mycket dyr. Herr […]* från Commerzbank ansåg att denna prisskillnad mellan de olika valutorna från euroområdet måste få finnas kvar. Han hävdade att eftersom de nuvarande marginalerna kunde ses som ett resultat av marknadsmekanismer, kunde en sådan prissättning föras över i en avgiftsstruktur med olika höga avgifter. På denna punkt sade herr […]* (Bayerische Landesbank) att det bara kunde vara berättigat att särbehandla mellan valutorna när det fanns olika stora valutakursrisker. Detta argument skulle inte fun-

gera efter den 1 januari 1999 när alla valutorna från euroområdet måste ses som denomineringar av euron. Herr […]* tillade att politiken med olika prissättning inte så mycket berodde på att marknadsmekanismen hade påverkat den nuvarande marginalpolitiken, utan snarare var ett resultat av en tyst överenskommelse om växelkurser. EMI-enkäten som herr […]* citerat, där det stod att det tyska banksystemets kostnader endast skulle sjunka med 10 % när euron sattes i omlopp, visade att fastställandet av priser på valutamarknaden inte berodde på priserna. Detta pekade också på ett oligopol snarare än ett 'polypol'.

Att ersätta den nuvarande tysta överenskommelsen om olika växelkursmarginaler med en överenskommelse om olika provisioner behöver följaktligen inte leda till några större omstörtningar eller uteblivna vinster. Herr […]* höll med om detta helt och hållet.

I avsaknad av fullständig enighet vid mötet om huruvida man skulle införa en enda provisionssats eller en provisionssats per valuta skulle följande rapporteras till Bundesbank:

Var och en av de närvarande bankerna kommer att besluta självständigt om vilken form dess framtida avgiftsstruktur kommer att ha.

De banker som var närvarande vid mötet uttryckte sin avsikt att ersätta sin nuvarande inkomst från marginaler med inkomst från provisionsavgifter upp till cirka 90 %. Enligt bankerna skulle detta innebära en övergripande provision på cirka 3 %".

(90) I protokollet noteras att bankerna diskuterade om en pris- och mängdnotering (Preis- und Mengennotierung) skulle kunna användas för omräkning mellan olika valutor från euroområdet ([38]), särskilt i samband med frågan om att ändra befintliga datasystem:

"Obligatoriska beräkningsregler

EMI har uppgett att för att fastställa värdet i tyska mark av ett belopp i nederländska gulden, finns det bara en beräkningsmetod som ger det korrekta svaret. Detta innebär att den nuvarande beräkningsmetod som används i datasystemen skulle behöva omarbetas helt (kursen för gulden gentemot tyska mark kunde inte längre beräknas när reglerna väl började tillämpas). Flera av mötesdeltagarna var medvetna om dessa beräkningsregler, men hade inte övervägt konsekvenserna för detaljhandelns växlingstransaktioner. Herr […]* påpekade att det vore en bra idé att göra som de belgiska bankerna, nämligen att informera EMI om att en sådan omfattande anpassning av datasystemen för endast en treårsperiod skulle tillbakavisas öppet av detaljhandeln, eftersom resultaten av de olika beräkningarna för normala växlingstransaktioner inte visade någon skillnad.

Hastiga anteckningar från de närvarande verkade tyda på att de tagit sig an även detta problem."

(91) Med hänsyn till handeln med sedlar mellan banker, anges i protokollet att deltagarna kom överens om att bibehålla fasta köp- och säljkurser för att undvika att behöva ändra datasystemen. Professionella valutahandlare är väl medvetna om vilka avgifter som betalas via de olika köp- och säljkurserna:

"Handel mellan banker

När det gäller handel mellan banker bör växelkursmarginalerna för valutor i omlopp försvinna. För handel med valutor i omlopp ville emellertid de banker som deltog vid mötet behålla den nuvarande metoden med växelkursmarginaler. På så sätt skulle systemen inte behöva ändras (för en treårsperiod) och det skulle inte bli problem om en bank utanför euroområdet behövde valutor från euroområdet. Herr […]* (Landeszentralbank), som följde mötet per telefon, anförde att enligt hans bedömning var det inte troligt att det skulle komma bindande lagstiftning för handeln mellan banker med valutor i omlopp. Följande kommentar skulle lämnas till Bundesbank:

Vid handel mellan banker med valutor i omlopp, bör valutor från euroområdet köpas och säljas till fasta inköps – och försäljningspriser. Skillnaden mellan inköps- och försäljningspriset utgör provisionen.

Herr […]* observerade att ordalydelsen egentligen inte var riktigt väl vald, eftersom detta argument hade tillbakavisats i fråga om detaljhandeln och det fanns därför inget skäl för varför det skulle accepteras i fråga om bankerna.

Det vore i stället bättre att hänvisa till det faktum att öppenheten vid professionell handel inte behöver ökas ytterligare, eftersom de berörda parterna är väl

([38]) I artikel 4.4 i förordning (EG) nr 1103/97 anges: "Penningbelopp som skall omräknas från en nationell valutaenhet till en annan skall först omräknas till ett belopp som uttrycks i enheten euro, vilket belopp får avrundas till inte mindre än tre decimaler och sedan skall omräknas till den andra nationella valutaenheten. Ingen annan beräkningsmetod får användas, såvida den inte ger samma resultat".

medvetna om vilka marginaler som betalas. Den valda ordalydelsen behölls dock."

(92) I mötesprotokollet anges att Deutsche Bank AG övervägde en avgiftsfri tjänst till kunderna för växling av sedlar från euroområdet. Detta sågs som ett mycket större hot mot deltagarnas överenskommelse om en provisionsavgift på cirka 3 % (för att uppnå en kompensation för utebliven inkomst på 90 %) än eventuella avgiftsfria tjänster som Landeszentralbanken erbjöd:

"Deutsche Bank förstör tillställningen

Under mötet påstods att Deutsche Bank skulle kunna förstöra genom att tillåta avgiftsfria växlingstransaktioner. De affärsbanker som var närvarande vid mötet ansåg att detta var ett mycket allvarligare hot än tillhandahållandet av avgiftsfria tjänster vid Landeszentralbanken (som inte var lämpade för det). Det skulle kunna undergräva överenskommelsen om en provision på cirka 3 % (90 % av den nuvarande inkomsten). Herr […]* påpekade att detta under alla omständigheter skulle skapa en ny situation, även om det enligt hans åsikt skulle ta lång tid innan växling skulle utföras gratis. Andra intog en striktare ståndpunkt och sade att om växlingstransaktioner av politiska skäl måste utföras till nolltariff, skulle de sluta växla valutor från euroområdet."

(93) I mötesprotokollet anges att deltagarna inte var för att införa det nya avgiftssystemet före den 1 januari 1999:

"Tidigt införande

Bankerna strävade inte efter att införa den nya avgiftsstrukturen före den 1 januari 1999:

1. Så stor vinst som möjligt måste genereras under 1998 (det vore inte tillrådligt att behålla växelkursmarginalerna fram till den 1 januari 1999 men ta ut en högre avgift). Efter den 1 januari 1999 skulle vinsterna kunna falla skarpt efter yttre påtryckningar (Bundesbank, EMI, Deutsche Bank, media), så bankerna borde ta för sig vad de kunde.

2. Den möjliga minskning av omsättningen, som skulle kunna följa om man införde den nya avgiftsstrukturen under 1998, var därför oväl-kommen.

3. Ingen av bankerna var alltför uppenbart beroende av växling, så utvecklingen efter den 1 januari 1999 skulle inte vara livshotande.

4. Den korta tid som nu återstår till den 1 januari 1999 kändes redan för kort för att anpassa alla system till den nya avgiftsstrukturen."

(94) Herr […]* (Commerzbank AG) skrev det officiella mötesprotokollet, benämnt "Möte med sedelhandlare" ([39]). Protokollet faxades från Deutsche VerkehrsBank AG till mötesdeltagarna den 17 oktober 1997 ([40]). Mötets tema uppgavs vara fastställande av struktur/pris för köp och försäljning av sedlar under övergångsperioden. Man diskuterade köp och försäljning av sedlar både av/till privatkunder (detaljhandel) och mellan banker (grossistnivå).

(95) I fråga om detaljhandeln noteras i protokollet att det rådde samförstånd om att använda fasta växelkurser för valutorna från euroområdet (dvs. inga köp- och säljkurser) tillsammans med avgifter som skulle beräknas som en provision uttryckt i procent. Varje enskild bank skulle bestämma sin beräkningsmetod för omräkning av de olika valutorna från euroområdet:

"Sortenhändlertreffen in Frankfurt, 15 oktober 1997

hos Deutsche VerkehrsBank

Deltagare: se bilaga

Beslutsprotokoll

Angående växelkurser/prissättning i valutabranschen under etapp 3a (1.1.1999 till 1.1.2002) av EMU nåddes samförstånd på följande punkter:

1. Privatkunder

— För privatkunder kommer det att finnas en fast växelkurs för valutor från euroområdet och avgifterna kommer att beräknas separat.

([39]) "Sortenhändlertreffen in Frankfurt, am 15. Oktober 1997 im Hause der Deutschen VerkehrsBank" av den 15 oktober 1997 från […]* (Commerzbank AG) (s. 2985 i akten).

([40]) Fax "Übersendung des Ergebnisprotokolls zum Sortenhändlertreffen am 15. Okt. 1997" från […]* (Deutsche VerkehrsBank AG) till Bayerische Landesbank, ([…]*), BfG Bank AG ([…]*), Commerzbank AG ([…]*), Dresdner Bank AG ([…]*), GWK Bank ([…]*), Hamburgische Landesbank ([…]*), Landesbank Hessen Thüringen ([…]*), LZB Hessen ([…]*), ReiseBank AG ([…]*), Vereins- und Westbank AG ([…]*) och Westdeutsche Landesbank ([…]*) (s. 2983f i akten).

— Avgifter kommer att beräknas som en procentandel av värdet av de växlade pengarna.

— Beslutet om huruvida beräkningen skall göras enligt pris- eller mängdnotering (Preis- oder Mengennotierung) skall bankerna fatta självständigt."

(96) Kommissionen noterar att det officiella protokollet och GWK Banks protokoll överensstämmer såtillvida att kundavgifterna skulle vara procentuella. Det officiella protokollet nämner inte en avgift på cirka 3 %. Vid hearingen den 1 och 2 februari 2001 anförde dock Bayerische Landesbank att dess representant vid mötet den 15 oktober 1997 (herr […]*) erinrade sig att: "vissa representanter för enskilda banker nämnde vissa siffror, och de låg någonstans mellan 2 och 4 %". Emellertid kunde herr […]* "inte komma ihåg siffran 3 %".

(97) Vad gäller sedelhandeln på grossistnivå (mellan banker) står i protokollet att bankerna kom överens om att behålla köp- och säljkurser:

"2. Handel mellan banker

Inom handeln mellan banker kommer man att handla med alla valutor från euroområdet till köp- och säljpriser. Dessa priser är resultatet av omräkningen av provisionen. Mengennotierung kommer att användas generellt från och med den 1 februari 2002. Tills dess skall båda noteringsmetoderna godtas.

Skäl för köp- och säljkurserna

Inom handeln mellan banker, där policyn alltid har fastställts av de deltagande bankerna, har handeln alltid skett via köp- och säljkurser. Detta bör inte ändras, eftersom

— vi inte genom olika notering vill skilja mellan valutor från euroområdet och valutor som inte ingår i euroområdet,

— vi inte vill att det skall vara någon skillnad mellan avtalsparter inom och utom euroområdet,

och sist men inte minst eftersom

— en ändring av det nuvarande bruket bara skulle gälla under en begränsad period.

3. Nästa möte, om det behövs, hos Commerzbank, Frankfurt.

Frankfurt, 15.10.97

[…]*

Bilaga"

F. TILLÄMPNING AV ARTIKEL 81.1 I EG-FÖRDRAGET

1. Artikel 81.1 i EG-fördraget

(98) Enligt artikel 81.1 i EG-fördraget är alla avtal mellan företag och samordnade förfaranden som kan påverka handeln mellan medlemsstater och som har till syfte eller resultat att hindra, begränsa eller snedvrida konkurrensen inom den gemensamma marknaden oförenliga med den gemensamma marknaden och förbjudna, särskilt sådana som innebär att inköps- eller försäljningspriser eller andra affärsvillkor direkt eller indirekt fastställs, att produktion, marknader, teknisk utveckling eller investeringar begränsas eller kontrolleras eller att marknader eller inköpskällor delas upp.

2. Avtal

(99) Ett avtal kan anses föreligga när parterna ansluter sig till en gemensam plan som begränsar eller kan begränsa deras kommersiella handlingsfrihet genom att bestämma riktlinjerna för deras ömsesidiga handlande eller avstående från att handla på marknaden. Det måste inte vara skriftligt, inga formaliteter är nödvändiga och det krävs inga avtalsenliga sanktioner eller förfaranden för att genomföra avtalet. Avtalsföremålet kan vara uttryckligt eller underförstått och följa av parternas handlande.

(100) Enligt rättspraxis från Europeiska gemenskapernas domstol och förstainstansrätten kan ett avtal i den mening som avses i artikel 81.1 i EG-fördraget anses föreligga när parterna har uttryckt sin gemensamma avsikt att bete sig på ett visst sätt på marknaden. ([41])

(101) Begreppet avtal i den mening som avses i artikel 81.1 i EG-fördraget bygger, enligt den tolkning som givits i rättspraxis, på att det finns ett samförstånd mellan minst två parter, vars form saknar betydelse så länge det utgör

([41]) Dom av den 15 juli 1970 i mål 41/69 ACF Chemiefarma mot kommissionen, Rec. 1970, s. 661, punkt 112, dom av den 29 oktober 1980 i de förenade målen 209/78 till 215/78 och 218/78 Van Landewyck m.fl. mot kommissionen, Rec. 1980, s. 3125, punkt 86; dom av den 17 december 1991 i mål T-7/89 Hercules Chemicals mot kommissionen, Rec. 1991, s. II-1711, punkt 256 och dom av den 24 oktober 1991 i mål T-1/89 Rhône-Poulenc mot kommissionen, Rec. 1991, s. II-867, punkt 120.

ett troget uttryck för parternas avsikt. ([42]) Ett avtal som omfattas av artikel 81.1 kan också mycket väl sakna den säkerhet som krävs för att genomföra ett kommersiellt avtal. Dess exakta villkor kanske aldrig anges. Frågan om det föreligger ett avtal eller inte måste besvaras med beaktande av samtliga omständigheter i ärendet.

3. **Överträdelsens art**

3.1 *Avtalet*

(102) De banker som deltog i mötet den 15 oktober 1997 hos Deutsche VerkehrsBank AG i Frankfurt enades om en provision på cirka 3 % för köp och försäljning av sedlar från euroområdet under den treåriga övergångsperiod som inleddes den 1 januari 1999. Syftet var att återfå omkring 90 % av inkomsten från växelkursmarginalen från och med den 1 januari 1999, då man skulle avskaffa spreaden ([43]).

(103) Vid mötet den 15 oktober 1997 diskuterade deltagarna huruvida det befintliga systemet med olika växelkursmarginaler för olika valutor (dvs. olika köp- och säljkurser för olika valutor) skulle föras över i ett system där de befintliga växelkursmarginalerna skulle uttryckas som explicita procentuella provisioner. Eftersom fullständig enighet inte nåddes i fråga om huruvida man skulle använda en enda procentuell avgift för alla valutor eller olika procentuella avgifter för varje enskild valuta, beslutade deltagarna att rapportera följande till Bundesbank (skäl 89):

> ”Var och en av de närvarande bankerna kommer att besluta självständigt om vilken form dess framtida avgiftsstruktur kommer att ha”.

(104) Man kom dock överens om att provisionen eller provisionerna skulle vara så stora att man skulle återfå omkring 90 % av inkomsten från växelkursmarginalen, vilket innebär en övergripande eller genomsnittlig provision på cirka 3 % för köp och försäljning av olika sedlar från euroområdet (skäl 89):

> ”De banker som var närvarande vid mötet uttryckte sin avsikt att ersätta sin nuvarande inkomst från marginaler med inkomst från provisionsavgifter upp till cirka 90 %. Enligt bankerna skulle detta innebära en övergripande provision på cirka 3 %”.

(105) Vid mötet den 15 oktober 1997 hänvisades återigen till överenskommelsen. Bankerna var oroade över att deras överenskommelse skulle äventyras om Deutsche Bank AG införde en avgiftsfri tjänst, vilket verkade troligt (skäl 92):

> ”Under mötet uppstod intrycket att Deutsche Bank skulle kunna förstöra marknaden genom att erbjuda avgiftsfria växlingstransaktioner. De affärsbanker som var närvarande vid mötet ansåg att detta var ett mycket allvarligare hot än tillhandahållandet av avgiftsfria tjänster vid Landeszentralbanken som inte var lämpade för det. Det skulle kunna undergräva överenskommelsen om en provision på cirka 3 % (90 % av den nuvarande inkomsten)”…

(106) Herr […]* (Commerzbank AG) skrev det officiella mötesprotokollet, benämnt ”Möte med sedelhandlare”. Kommissionen noterar att det officiella protokollet och GWK Banks protokoll från mötet överensstämmer såtillvida att det rådde enighet om att man skulle använda fasta växelkurser för valutor från euroområdet (dvs. inga köp- och säljkurser) efter den 1 januari 1999 tillsammans med avgifter som skulle beräknas som en procentuell provision (skälen 94 och 95):

> ”1. Privatkunder
>
> — För privatkunder kommer det att finnas en fast växelkurs för valutor från euroområdet och avgifterna kommer att beräknas separat.
>
> — Avgifter kommer att beräknas som en procentandel av värdet av de växlade pengarna”…

(107) Det officiella protokollet är mindre utförligt än GWK Banks protokoll och där nämns inte några specifika siffror. Bayerische Landesbank och Commerzbank medger emellertid att vissa bankföreträdare vid mötet uttryckte tankar om att framtida avgifter skulle kunna ligga på mellan 2 % och 4 % ([44]). Vid hearingen den 1 och 2 februari 2001 anförde Bayerische Landesbank att dess representant vid mötet den 15 oktober 1997 (herr […]*) erinrade sig att: ”vissa representanter för enskilda banker nämnde vissa siffror, och de låg någonstans mellan 2 och 4 %”. Herr […]* kunde dock ”inte komma ihåg siffran 3 %”.

([42]) Beslut av den 26 oktober 2000 i mål T-41/96 Bayer AG mot kommisionen, REG 2000, s. II-3383, punkterna 68 och 69.

([43]) Före införandet av euron tog bankerna inte ut några explicita avgifter för att växla utländska sedlar. Kunderna betalade i stället dolda bankavgifter via de olika köp- och säljkurserna för utländsk valuta (så kallade ”spread” eller ”växelkursmarginaler”). Växelkursmarginalerna låg på mellan 1,5 % och 7 % beroende på vilken valuta som växlas.

([44]) Se svaren på meddelandet om invändningar: Bayerische Landesbank, s. 30 (s. 3454 i akten); Commerzbank AG, s. 35 (s. 3624 i akten); Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG/Vereins- und Westbank AG s. 16 (s. 3903 i akten); Westdeutsche Landesbank, s. 47 (s. 4016 i akten); Hamburgische Landesbank nämner möjliga procenttal på 2 %–6 %, s. 6 (s. 3768 i akten).

(108) Bakgrunden till överenskommelsen av den 15 oktober 1997 är följande. I början av 1997 blev GWK Bank oroad över att Deutsche Bundesbank skulle kunna använda sitt nät av omkring 200 kontor för att låta allmänheten köpa sedlar från euroområdet utan avgift under övergångsperioden (1 januari 1999 till 31 december 2001). GWK Bank var orolig över att om Bundesbank och Landeszentralbanken erbjöd en avgiftsfri tjänst i stor skala, skulle kanske de tyska affärsbankerna följa efter med låga eller inga avgifter (skäl 79).

(109) Dessa framtidsutsikter var alarmerande för GWK Bank eftersom en stor del av bankens omsättning kom från växling av valutor från euroområdet, särskilt tyska mark. Det fanns en risk för att marknaden för växling av sedlar från euroområdet skulle förflyttas från Nederländerna till Tyskland och att de nederländska bankerna skulle få ett tryck på sig att också sänka avgifterna (skäl 80).

(110) I april 1997 kontaktade GWK Bank ett liknande institut i Tyskland, Reisebank AG, och ville att Reisebank AG skulle börja diskutera med andra tyska banker, i första hand för att försöka se till att Deutsche Bundesbank och Landeszentralbanken inte skulle tillhandahålla konsumenterna avgiftsfria tjänster via sina nät av kontor (skälen 63 till 67).

(111) Dessa diskussioner och kontakter ledde till ett möte hos Deutsche VerkehrsBank AG (Frankfurt) den 15 oktober 1997, där flera tyska banker bland annat kom överens om att införa en avgift på cirka 3 % för köp och försäljning av sedlar från euroområdet under den treåriga övergångsperioden i syfte att återfå cirka 90 % av den uteblivna inkomsten från växelkursmarginaler (skälen 85 till 93).

3.2 *Parternas argument och kommissionens svar*

— Parternas argument angående sakförhållandena

(112) Parterna bestrider kommissionens tolkning av sakförhållandena och förnekar att diskussionerna mellan bankerna om avgiftsstrukturer och -belopp för växling av valutor från euroområdet under övergångsperioden utgör ett sådant avtal som omfattas av artikel 81.1 i EG-fördraget.

(113) Flera banker hävdar att eftersom skillnaden mellan köp- och säljkurserna kan beräknas som en procentuell avgift, var det logiskt att deltagarna vid mötet den 15 oktober 1997 kom överens om att uttrycka växelkursmarginalen som en synlig procentuell provision efter den 1 januari 1999. Detta var inte ett konkurrensbegränsande avtal utan en följd av att de skulle få en rättslig skyldighet att visa avgifterna öppet och tydligt när spreaden försvann ([45]) ([46]). Landesbank Hessen Thüringen medger att man har ingått ett avtal om avgiftsstrukturen för övergångsperioden vid mötet den 15 oktober 1997. Eftersom det emellertid knappast fanns några andra alternativ för att beräkna avgifterna än i procentuell form, påverkade detta avtal om en gemensam avgiftsstruktur endast marginellt bankernas frihet att bestämma sin egen prissättningspolitik ([47]).

— Kommissionens svar

(114) Att öppet och tydligt ange avgifterna kräver inte att man standardiserar priser, avgiftsstrukturer eller andra tjänster inom banksektorn. Varje bank måste självständigt besluta om sin affärspolitik när det gäller växling. Om man överhuvudtaget inför en bankavgift för kunderna, måste avgiftspolitiken – även avgiftsstrukturen – fastställas självständigt av varje bank.

(115) Det var inte en naturlig eller logisk åtgärd att varje bank självständigt skulle omvandla växelkursmarginalen till en procentuell provision. Det förefaller faktiskt som om Deutsche Bank inledningsvis övervägde en avgiftsfri tjänst. Under alla omständigheter är frågan inte vad som är eller inte är den ekonomiskt mest rationella avgiftsstrukturen, utan huruvida det fanns ett avtal mellan bankerna om avgiftsstrukturen.

(116) I detta ärende fanns det ett uttryckligt avtal mellan bankerna om en övergripande provision på cirka 3 % i syfte att återfå cirka 90 % av inkomstförlusten från avskaffandet av spreaden den 1 januari 1999.

([45]) Svar på meddelandet om invändningar: BfG Bank AG, s. 17f (s. 3538f i akten); Commerzbank AG, s. 31 (s. 3620 i akten); Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG/Vereins- und Westbank AG, s. 14 (s. 3901 i akten); Westdeutsche Landesbank, s. 48 (s. 4017 i akten).

([46]) Westdeutsche Landesbanks svar på meddelandet om invändningar, s. 20f (s. 3989f i akten).

([47]) Landesbank Hessen Thüringens svar på meddelandet om invändningar, s. 4 (s. 3817 i akten); Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG/Vereins- und Westbank AG, s. 14 (s. 3901 i akten) hävdar också att det inte fanns något annat lönsamt alternativ till en procentuell avgift, då en fast växlingsavgift för små belopp skulle ha diskriminerat de små kunderna.

— Parternas argument att ingen överenskommelse nåddes

(117) Flera banker hävdar att någon överenskommelse om en procentuell avgift på cirka 3 % inte nåddes ([48]). Vissa banker gör också gällande att det inte fanns någon överenskommelse om att återfå 90 % av inkomsten och att siffran 90 % av kostnaderna inte heller nämndes som beräkningsgrund för de nya avgifterna efter införandet av euron ([49]).

— Kommissionens svar

(118) Frågan är hur trovärdigt GWK Banks protokoll från mötet den 15 oktober 1997 är. Det officiella protokollet och GWK Banks protokoll från mötet stämmer överens såtillvida att det rådde enighet om att man skulle använda fasta växelkurser för valutor från euroområdet (dvs. inga köp- och säljkurser) efter den 1 januari 1999 tillsammans med avgifter som skulle beräknas som en procentuell provision. Westdeutsche Landesbank noterar att det bara är en punkt av den påstådda överträdelsen, nämligen fastställandet av en avgiftsstruktur, som finns med i herr […]*:s officiella mötesprotokoll ([50]).

(119) Bayerische Landesbank och Commerzbank AG medger att vissa bankers företrädare vid mötet uttryckte åsikter om möjliga framtida avgifter på mellan 2 % och 4 % ([51]). Commerzbank AG anför att vissa deltagare vid mötet nämnde att en kompensation för 90 % av inkomstförlusten skulle leda till en avgift på 2–4 % eller en genomsnittlig provision på 3 %. Vid hearingen den 1 och 2 februari 2001 anförde Bayerische Landesbank att bankens företrädare vid mötet den 15 oktober 1997 (herr […]*) erinrade sig att: ”vissa representanter för enskilda banker nämnde vissa siffror, och de låg någonstans mellan 2 och 4 %”. Emellertid kunde herr […]* ”inte komma ihåg siffran 3 %”. Detta visar att GWK Banks anteckningar från mötet, som skrevs inom en dag efter mötet, är ett trovärdigt och fullständigt protokoll över mötet den 15 oktober 1997.

(120) Kommissionen anser med stöd av den skriftliga bevisningen att de banker som deltog vid mötet den 15 oktober 1997 kom överens om att införa en övergripande provision på cirka 3 % (för att återfå 90 % av förlorad inkomst) efter den 1 januari 1999.

— Parternas argument om det meningslösa i att införa fasta avgifter i förtid

(121) Bankerna hävdar också att det inte skulle ha varit meningsfullt att fastställa avgifterna 1997 på grund av den långa perioden på 14 månader innan euron skulle införas, i kombination med alla ekonomiska osäkerheter som skulle kunna uppstå under den tiden ([52]). Bankerna gör gällande att de fastställde sina avgifter oberoende av varandra i slutet av 1998 ([53]).

— Kommissionens svar

(122) Argumentet att det skulle ha varit för tidigt att komma överens om avgiftsstrukturer och avgifter i oktober 1997 motsägs av bankerna själva. I det brev som fyra affärsbanker (Commerzbank AG, Deutsche Verkehrs-Bank AG, Reisebank AG och Westdeutsche Landesbank) skickade till Bundesbank den 25 juli 1997 uppger de att de anser att spreaden borde behållas, bland annat på grund av att de nödvändiga ändringarna av databehandlingssystemen inte skulle kunna göras i tid för den 1 januari 1999 (skäl 55):

”Frågan om avgifter i stället för den nuvarande spreaden (sälj/köpkurser) betraktades som mycket problematisk.

Till följd av diskussionen avvisade i princip alla deltagare en ändring, eftersom kostnaderna för anpassningen av datasystemen skulle göra det dyrare att växla sedlar och allmänheten inte skulle uppskatta höjda avgifter. Konsumenterna skulle inte förstå varför en avgift infördes i samband med låsningen av

([48]) Svar på meddelandet om invändningar: BfG Bank AG, s. 19f (s. 3540f i akten); Commerzbank AG, s. 35 (3624 i akten); Reisebank AG, s. 27 (s. 3721 i akten); Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG/Vereins- und Westbank AG, s. 16 (s. 3903 i akten); Westdeutsche Landesbank, s. 47 (s. 4016 i akten).

([49]) Svar på meddelandet om invändningar: Bayerische Landesbank, s. 30 (s. 3454 i akten); BfG Bank AG, s. 18f (s. 3539 i akten); Commerzbank AG, s. 33f (s. 3622f i akten); Reisebank AG, s. 26f (s. 3720f i akten); Landesbank Hessen Thüringen, s. 16f (s. 3830f i akten); Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG/Vereins- und Westbank AG, s. 15 (s. 3902 i akten); Westdeutsche Landesbank, s. 47f (s. 4016 i akten); Fortis group, s. 23 (s. 4295 i akten).

([50]) Westdeutsche Landesbanks svar på meddelandet om invändningar, s. 43 (s. 4012 i akten).

([51]) Svar på meddelandet om invändningar: Bayerische Landesbank, s. 30 (s. 3454 i akten); Commerzbank AG, s. 35 (s. 3624 i akten); Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG/Vereins- und Westbank AG, s. 16 (s. 3903 i akten); Westdeutsche Landesbank, s. 47 (s. 4016 i akten); Hamburgische Landesbank nämner möjliga procentuella avgifter på 2 %–6 %, s. 6 (s. 3768 i akten).

([52]) Svar på meddelandet om invändningar: Dresdner Bank AG, s. 10 (s. 3750 i akten); Westdeutsche Landesbank, s. 42 (s. 4011 i akten).

([53]) Svar på meddelandet om invändningar: Bayerische Landesbank, s. 34ff (s. 3458ff i akten); BfG Bank AG, s. 20 (s. 3541 i akten); Commerzbank AG, s. 36ff (s. 3625ff i akten); Dresdner Bank AG, s. 10 (s. 3750 i akten); Hamburgische Landesbank, s. 9f (s. 3771f i akten); Landesbank Hessen Thüringen, s. 12ff (s. 3826ff i akten); Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG/Vereins- und Westbank AG, s. 22ff (s. 3909ff i akten); Westdeutsche Landesbank, s. 33f (s. 4002f i akten).

växelkurserna, eftersom växelkurserna ju är fasta och centralbankerna köper in sin valuta till fast växelkurs.

Det är också viktigt att notera att datasystemen inte skulle kunna ändras på så kort tid"…

(123) I GWK Banks protokoll från mötet den 15 oktober 1997 nämns också att den tid som återstod för att anpassa databehandlingssystemen till den nya avgiftsstrukturen var kort (skäl 93):

"4. Den korta tid som nu återstår till den 1 januari 1999 kändes redan för kort för att anpassa alla system till den nya avgiftsstrukturen".

(124) Slutsatsen av det ovanstående är att avtalet av den 15 oktober 1997 om fastställande av priser var högst lägligt och i rättan tid för bankerna.

— Parternas argument angående de olika avgifterna

(125) Bankerna gör gällande att de banker som närvarade vid mötet den 15 oktober 1997 tillämpar olika avgifter, som ligger mellan 3 och 4 %. Det är bara två banker som faktiskt tillämpar en avgift på 3 % ([54]).

— Kommissionens svar

(126) För det första bör noteras att konstaterandet av förekomsten av, innehållet i och föremålet för det avtal som strider mot artikel 81.1 i EG-fördraget och som beskrivs i meddelandet om invändningar bygger på specifik skriftlig bevisning och inte på parallell prissättning på marknaden.

(127) För det andra är det så att eftersom det genom avtalet skulle införas en generell provision på cirka 3 % i syfte att få en kompensation för inkomstbortfall på cirka 90 %, kan det inte ens förväntas att alla banker skulle ha identiska procentuella provisioner. Avtalet avlägsnade, eller minskade åtminstone avsevärt, osäkerheten om vilket beteende de kunde förvänta av varandra på marknaden i fråga om bankavgifter för köp och försäljning av sedlar från euroområdet. Bankerna medger själva att avgifter på 2–4 % diskuterades. Efter det att euron hade införts hade dock ingen av parterna en provision på mindre än 3 % (skälen 147 och 148).

4. **Begränsning av konkurrensen**

(128) De banker som deltog vid mötet den 15 oktober 1997 avtalade om en generell provision på cirka 3 % i syfte att uppnå en kompensation för inkomstbortfall på omkring 90 % efter det att spreaden avskaffades den 1 januari 1999. Detta avtal hade både till syfte och som resultat att begränsa konkurrensen inom gemenskapen.

4.1 *Avtalets syfte*

(129) I artikel 81.1 i EG-fördraget anges uttryckligen att avtal mellan företag och beslut av företagssammanslutningar, varigenom inköps- eller försäljningspriser eller andra affärsvillkor direkt eller indirekt fastställs, är konkurrensbegränsande. I detta ärende är syftet med avtalet att direkt fastställa priser.

(130) Bankerna stod inför situationen att inkomsten från spreaden (dvs. skillnaden mellan köp- och säljkurser) skulle försvinna efter den 1 januari 1999 och syftet med det avtal som de banker som närvarade vid mötet den 15 oktober 1997 ingick var att fastställa de deltagande bankernas provisioner för köp och försäljning av sedlar från euroområdet till cirka 3 % för att få en kompensation för inkomstbortfall på cirka 90 % efter avskaffandet av spreaden den 1 januari 1999.

(131) Det måste därför konstateras att avtalets syfte var att harmonisera bankernas framtida prissättningspolitik och samordna priserna vid köp och försäljning av sedlar från euroområdet.

(132) Av det ovanstående följer att det avtal som ingicks av de banker som var närvarande vid mötet den 15 oktober 1997 omfattas av artikel 81.1 i EG-fördraget, eftersom det direkt fastställer sättet för att ta ut avgifter för växling av sedlar från euroområdet (dvs. genom en procentuell provision) och nivåerna på avgifterna i form av ett riktpris.

([54]) Svar på meddelandet om invändningar: Bayerische Landesbank, s. 43 (s. 3467 i akten); BfG Bank AG, s. 20 (s. 3541 i akten); Commerzbank AG, s. 41 (s. 3630 i akten); Deutsche VerkehrsBank AG/Reisebank AG, s. 28 (s. 3722 i akten); Dresdner Bank AG, s. 10 (s. 3750 i akten); Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG/Vereins- und Westbank AG, s. 25f (s. 3912f i akten); Westdeutsche Landesbank, s. 43, 53 (s. 4012, 4022 i akten).

4.2 *Parternas argument och kommissionens svar*

— Parternas argument om tolkningen av artikel 52 i ECBS-stadgan

(133) Parterna hävdar att deras diskussioner hölls för att ta itu med en stor osäkerhet kring reglerna när det gäller genomförandet av artikel 52 i ECBS-stadgan, särskilt frågan huruvida Deutsche Bundesbank skulle erbjuda allmänheten avgiftsfri valutaväxling eller inte.

— Kommissionens svar

(134) Under 1997 hade Deutsche Bundesbank diskussioner med tyska affärsbanker som i huvudsak rörde genomförandet av artikel 52 i ECBS-stadgan. Ett möte ägde rum den 8 juli 1997 mellan affärsbankerna och Deutsche Bundesbank, där man diskuterade vilka konsekvenser införandet av euron skulle få på valutaväxling. Efter det mötet skickade Bundesbank den 22 juli 1997 en enkät till affärsbanker om köp och försäljning av sedlar på grossist- och detaljistmarknaderna. I enkäten efterfrågades uppgifter om hur stora volymer som växlades, hur öppna för insyn avgifterna skulle vara under övergångsperioden, vilka konsekvenserna skulle bli för detaljhandeln om Bundesbank skulle erbjuda allmänheten en avgiftsfri tjänst och vilka konsekvenserna skulle bli för handeln mellan banker om Bundesbank skulle erbjuda affärsbankerna en avgiftsfri tjänst för hemtagning av sedlar. Bundesbank skulle behandla bankernas svar konfidentiellt. En annan följd av mötet den 8 juli 1997 var att fyra affärsbanker (Commerzbank AG, Deutsche VerkehrsBank AG, Reisebank AG och Westdeutsche Landesbank) den 25 juli 1997 skickade ett brev till Bundesbank och uttryckte sin åsikt att spreaden skulle behållas, delvis eftersom de nödvändiga anpassningarna av datasystemen inte skulle hinna göras i tid och för att alla anpassningar skulle ge upphov till extra kostnader, vilket skulle leda till högre avgifter. Ett möte hölls den 15 september 1997 mellan affärsbanker och Bundesbank, där det klargjordes att det efter den 1 januari 1999 inte längre skulle vara möjligt att ta ut avgift i form av en spread. Alla eventuella avgifter skulle behöva visas separat (skälen 53 till 57).

(135) Av det ovanstående framgår tydligt att diskussionerna mellan Bundesbank och affärsbankerna rör tillämpningen av artikel 52 i ECBS-stadgan och avskaffandet av köp- och säljkurserna den 1 januari 1999. Mötena omfattade inte kollektiva diskussioner om bankavgifter för växling av sedlar från euroområdet efter den 1 januari 1999.

— Parternas argument om kommissionen som initiativtagare till diskussionerna

(136) Enligt parterna var det kommissionen som var initiativtagare till diskussionerna och kontakterna mellan bankerna. Startpunkten var rundabordskonferensen den 15 maj 1997 om de praktiska aspekterna av övergången till euron som kommissionen organiserade ([55]). Bankerna hävdar att skälet för mötet den 15 oktober 1997 var osäkerheter om reglerna och att det var en konsekvens av Europeiska kommissionens initiativ och diskussionerna med Deutsche Bundesbank.

— Kommissionens svar

(137) Kommissionen organiserade rundabordskonferensen den 15 maj 1997 om de praktiska aspekterna av övergången till euron för att bemöta den oro som vissa sammanslutningar hyste och för att påskynda de tekniska förberedelserna. Konferensen blev ett forum för dialog mellan alla berörda parter, både offentliga och privata, och tog upp två huvudsakliga ämnesområden, nämligen de praktiska arrangemangen för en smidig övergång till euron och frågan om att hjälpa valutaanvändare att anpassa sig till euron. I expertgruppens rapport av den 20 november 1997 anges uttryckligen att den inte behandlar avgifter för banktjänster ([56]) (skälen 40 till 43).

— Parternas argument om frågan huruvida avgifter var tillåtna

(138) Enligt parterna höll de även sina möten för att diskutera frågan om huruvida affärsbankerna skulle få ta ut en avgift för växling av sedlar i form av en spread.

— Kommissionens svar

(139) Redan 1995 visste man att växelkurserna oåterkalleligen skulle låsas och att bara dessa låsta kurser skulle användas. Detta anges klart och tydligt i Ordförandeskapets

([55]) Westdeutsche Landesbanks svar på meddelandet om invändningar, s. 32f (s. 4001f i akten).

([56]) Se punkt 4 "Vad är omräkning?" i "Rapport från expertgruppen om bankavgifter för omräkning till euro" till Europeiska kommissionen, Bryssel den 20 november 1997.

slutsatser från Europeiska rådet i Madrid 15–16.12.1995 om övergången till den gemensamma valutan. I artikel 4.3 i förordning (EG) nr 1103/97, som har varit direkt tillämplig i alla medlemsstater sedan den 20 juni 1996, föreskrivs att ”omräkningskurserna skall användas för omräkningar åt båda hållen mellan enheten euro och de nationella valutaenheterna” (skälen 34,35 och 36). Den direkta följden av detta är att det inte skulle vara tillåtet att använda en spread och att alla eventuella avgifter måste visas klart och tydligt. Allt detta anges också klart i den handling som anger mandaten för ”Expertgruppen för bankavgifter för omräkning till euro” och i gruppens slutrapport (skäl 44).

(140) Under alla omständigheter hölls ett möte före mötet den 15 oktober 1997 (den 15 september 1997) mellan affärsbanker och Bundesbank, där man klargjorde att avgifter via en spread inte skulle vara möjliga efter den 1 januari 1999 (skäl 57).

— Parternas argument om faxet med inbjudan

(141) Flera banker hävdar att mötet den 15 oktober 1997 var inriktat på frågor om handel mellan banker – där man nämnde prissättning – och databehandlingsfrågor ([57]). Detta framgår av dagordningen, som var bifogad den faxade inbjudan. Därför kom de företrädare som deltog vid mötet antingen från de avdelningar som hanterar köp och försäljning av sedlar mellan banker eller från databehandlingsavdelningar. Avdelningarna för privatkunder, som är de enda som har beslutsbefogenheter i fråga om fastställande av växlingsavgifter för privatkunder, var inte representerade ([58]).

— Kommissionens svar

(142) Även i det officiella mötesprotokoll som upprättades av herr […]* står att man diskuterade prissättning, både för privatkundverksamheten och handeln mellan banker (skälen 94 till 97). Det verkar därför som om bankernas representanter hade behörighet att diskutera prissättning för sedelväxlingsverksamheten, både till privatkunder och mellan banker. Kommissionen anser på grundval av den skriftliga bevisningen att de banker som deltog vid mötet den 15 oktober 1997 kom överens om att införa en övergripande provision för privatkunder på omkring 3 % (för att uppnå en kompensation för inkomstbortfall på 90 %) efter den 1 januari 1999.

(143) När de gäller datasystem (IT) förklarade Commerzbank AG:s representant vid hearingen att datasystemen för privatkunder och handeln mellan banker är sammanlänkade (eller t.o.m. samma dataprogram). Detta innebär att man skulle behöva känna till prissättnings/avgiftssystemen för båda verksamheterna innan man gjorde några ändringar i datasystemen. För privatkunder anges i det officiella mötesprotokollet att parterna för den treåriga övergångsperiod som började den 1 januari 1999 kom överens om att ”– provisioner/avgifter kommer att beräknas som en procentandel av värdet av de växlade pengarna” (skäl 95). För handeln mellan banker valde parterna att behålla köp- och säljkurser.

4.3 *Genomförandet av avtalet*

(144) För att komma fram till att artikel 81.1 i EG-fördraget är tillämplig behöver man inte beakta ett avtals faktiska effekter på konkurrensen, om det väl är fastställt att avtalet hade till syfte att begränsa konkurrensen.

(145) I detta ärende fanns ett avtal mellan banker om en övergripande provision på omkring 3 % för att uppnå en kompensation för inkomstbortfall på cirka 90 % efter det att spreaden avskaffats den 1 januari 1999.

(146) Kommissionen anser att eftersom det har konstaterats att avgiftsnivåerna skulle fastställas direkt genom avtalet, finns det inget behov av att bevisa några resultat.

(147) Under alla omständigheter påverkade avtalet de avgifter som infördes på marknaden:

Dresdner Bank AG	3 %
Commerzbank AG	3,75 %
Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG	3,0 % (min. 10 DEM) ([59])
Vereins- und Westbank AG	3,0 % (min. 10 DEM) ([60]).

([57]) Svar på meddelandet om invändningar: Commerzbank AG, s. 29 (s. 3618 i akten) och bilaga 16 (s. 3671 i akten); BfG Bank AG, s. 15 (s. 3536 i akten); Hamburgische Landesbank, s. 4 (s. 3766 i akten).

([58]) Svar på meddelandet om invändningar: Bayerische Landesbank, s. 29 (s. 3543 i akten); BfG Bank AG, s. 16 (s. 3537 i akten); Dresdner Bank AG, s. 5 (s. 3745 i akten); Landesbank Hessen Thüringen, s. 10 (s. 3824 i akten); Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG/Vereins- und Westbank AG, s. 10 (s. 3897 i akten).

([59]) Detta minimum minskades från 10 DEM till 6 DEM den 11 mars 1999.

([60]) Detta minimum avskaffades den 2 augusti 1999.

(148) Enligt Reisebank AG var avgifterna vid införandet av euron följande ([61]):

Försäljning: 3,5 % plus en expeditionsavgift på 5 DEM ([62])

Köp: 4,5 % plus en expeditionsavgift på 5 DEM.

Detta är samma procentuella provisioner som GWK införde för försäljning och köp den 16 juni 1998:

Försäljning: 3,5 % (för transaktioner på upp till 5 000 NLG), min. 5 NLG

Köp: 4,5 % (för transaktioner på upp till 5 000 NLG), min. 5 NLG ([63])

5. **Påverkan på handeln mellan medlemsstater**

5.1 *Valutaväxling*

(149) Den aktuella överträdelsen rör en tjänst som är av gränsöverskridande natur och som redan av det skälet sannolikt påverkar handeln mellan medlemsstater. Som visats ovan växlas ett stort antal valutor från euroområdet i medlemsstaterna (skälen 7, 8 och 9).

(150) Försäljning och köp av utländsk valuta inom euroområdet är transaktioner som främst rör konsumenter och särskilt turister (både från EU och från andra länder) som vill göra betalningar inom euroområdet. Betalningar som konsumenter gör med andra valutor än den i deras ursprungsland är transaktioner som påverkar handeln mellan medlemsstater.

(151) Det bör noteras att om konsumenter köper utländska valutor i sina hemländer, måste den bank som säljer valutorna först importera sedlarna. Om å andra sidan konsumenter köper valutor i destinationslandet med utländska kontanter, måste den säljande banken exportera (eller återföra i form av hemtagning) de utländska kontanterna till ursprungslandet. Det finns aldrig en perfekt balans vid en given tidpunkt för varje bank inom euroområdet mellan volymerna av utländsk valuta som köpt av och sålts till allmänheten.

(152) Bankernas import och export av valutor från euroområdet är kommersiella transaktioner som direkt påverkar handeln mellan medlemsstater.

5.2 *Parternas argument och kommissionens svar*

— Parternas argument om påverkan på handeln mellan medlemsstater

(153) Vid hearingen ([64]) hävdade bankerna att det tyska ärendet är ett rent nationelt ärende och därmed inte påverkar handeln mellan medlemsstater. Växling av utländska valutor är en lokal tjänst, som tillhandahålls på olika lokala marknader. Även om GWK Bank var närvarande vid mötet den 15 oktober 1997 är banken inte verksam på den tyska marknaden, på samma sätt som de tyska bankerna inte är verksamma på den nederländska marknaden.

— Kommissionens svar

(154) EG-domstolen har konsekvent ansett att för att ett avtal mellan företag skall anses kunna påverka handeln mellan medlemsstater krävs att det med tillräcklig grad av sannolikhet, på grundval av rättsliga eller faktiska omständigheter, kan förutses att avtalet i fråga direkt eller indirekt, faktiskt eller potentiellt kan inverka på handelsutbytet mellan medlemsstater, så att det kan befaras att avtalet kan hindra förverkligandet av en gemensam marknad mellan medlemsstaterna. ([65]) Vidare har domstolen ansett att det kan vara fråga om en påverkan på handeln mellan medlemsstater när flera förutsättningar, som var för sig inte nödvändigtvis är avgörande, är uppfyllda ([66]). Det är också fast rättspraxis att det räcker med att fastställa att ett avtal är av sådan beskaffenhet att det kan ha en påverkan på handeln mellan medlemsstater ([67]).

(155) Kommissionen har i meddelandet om invändningar och i detta beslut (se skälen 149 till 152) beskrivit flera faktorer som den har beaktat när den har kommit fram till att avtalet påverkar handeln mellan medlemsstater. I enlighet med EG-domstolens rättspraxis anser kommissionen att i detta ärende är påverkan på handeln mellan medlemsstater en kombination av flera faktorer som, om de ses som en helhet, visar att det finns en påverkan på handeln.

([61]) Reisebank AG:s svar på meddelandet om invändningar, s. 18f (s. 3712f i akten).

([62]) Tre veckor senare ändrade Reisebank AG sina provisioner för försäljning till

0,01 DEM – 500 DEM	3,5 %,
500,01 DEM – 1 000 DEM	3,25 %,
1 000,01 DEM – 2 000 DEM	3,0 %,
2 000,01 DEM – 5 000 DEM	2,75 %,
från 5 000,01 DEM	2,5 %.

([63]) 1,5 % för försäljningstransaktioner över 5 000 NLG. 2,5 % för köptransaktioner över 5 000 NLG.

([64]) Presentation av Dr. Satzky på alla bankernas vägnar under hearingen den 1 februari 2001.

([65]) Dom av den 30 juni 1966 i mål 56/65 Société Technique Minière, Rec. 1966, s. 282, punkt 7 och dom av den 11 juli 1985 i mål 42/84 Remia m.fl. mot kommissionen, Rec. 1985, s. 2545, punkt 22.

([66]) Dom av den 15 december 1994 i mål C-250/92 Gottrup-Klim, Rec. 1994, s. I-5641, punkt 54.

([67]) Dom av den 17 juli 1997 i mål C-219/95 P Ferriere Nord SpA mot kommissionen, REG 1997, s. I-4411, punkt 19.

(156) I detta ärende bör man emellertid fästa särskilt uppmärksamhet vid den speciella arten av den berörda tjänsten och produkten. Som angetts ovan är tjänsten redan till sin natur gränsöverskridande. Detta beror på att de berörda produkterna är valutorna i andra medlemsstater i EU och att stora volymer av dessa valutor växlas i varje medlemsstat.

— Parternas argument om avsaknaden av en korrekt marknadsdefinition

(157) Bankerna hävdar att kommissionen inte har lyckats definiera den geografiska marknaden och därför gjort en oriktig bedömning av påverkan på handeln.

— Kommissionens svar

(158) Kommissionen menar att definitionen av den geografiska marknaden inte var avgörande. Detta eftersom de skriftliga bevisen visar att parterna har begått en överträdelse vars syfte och resultat var att begränsa konkurrensen. Överträdelsen var också av en sådan art att den kan påverka handeln mellan medlemsstater. Denna slutsats följer förstainstansrättens domar i målen European Night Services m.fl. och Volkswagen AG ([68]), där förstainstansrätten ansåg att kommissionen har en skyldighet att definiera marknaden i ett beslut enligt artikel 85 (numera artikel 81) i EG-fördraget om det utan en sådan definition är omöjligt att avgöra huruvida avtalet, beslutet av företagssammanslutningar eller det samordnade förfarandet i fråga kan påverka handeln mellan medlemsstater och har till syfte eller resultat att hindra, begränsa eller snedvrida konkurrensen inom den gemensamma marknaden.

(159) Det faktum att avtalet om avgifter för växling av valutor från euroområdet vid första påseendet endast rör Tyskland och de regioner i Nederländerna som gränsar till Tyskland utesluter inte en påverkan på handeln mellan medlemsstater. EG-domstolen har i flera mål bedömt att beteenden som begränsar konkurrensen och som utsträcker sig till att omfatta en medlemsstats hela territorium till sin natur har som verkan att befästa en uppdelning av den nationella marknaden vilket samtidigt förhindrar den samordning av den ekonomiska politiken som befrämjas av fördraget. ([69])

([68]) Förstainstansrättens dom av den 15 september i de förenade målen T-374/94, T-375/94, T-384/94 och T-388/94 European Night Services m.fl. mot kommissionen, REG 1998,, s. II-3141, punkterna 93 till 95 och 105 samt dom av den 6 juli 2000 i mål T-62/98 Volkswagen AG mot kommissionen, REG 2000, s. II-2707, punkterna 230 och 231.

([69]) Se bland annat dom av den 17 oktober 1972 i mål 8/72 Vereeniging van Cementhandelaren mot kommissionen, Rec. 1972, s. 977, punkt 29 och dom av den 21 februari 1995 i mål T-29/92 SPO mot kommissionen, REG 1995, s. II-289, punkt 229.

(160) I synnerhet har den relevanta produkten definierats som tjänsten att växla valutor från euroområdet där åtminstone en del av transaktionen rör sedlar. Bankerna måste köpa och sälja sedlar på de internationella marknaderna för handel mellan banker som en direkt följd av nationell efterfrågan på utländsk valuta. EG-domstolen ansåg i mål Stichting Sigarettenindustrie ([70]) att ett avtal som ingåtts mellan företag som är etablerade i en medlemsstat och som endast omfattar marknaden i den staten påverkar handeln mellan medlemsstater om det, om än bara delvis, rör en produkt som importerats från en annan medlemsstat.

G. **BESLUTETS ADRESSATER**

(161) Det framgår klart av omständigheterna att Commerzbank AG och Dresdner Bank AG har deltagit i överträdelsen direkt.

(162) Frågan om vilka beslutet rätteligen skall riktas till uppstår bara avseende följande:

— Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG/Vereins- und Westbank AG.

— Deutsche Genossenschaftsbank/Deutsche Verkehrs-Bank AG/Reisebank AG.

(163) Vid tiden för mötet den 15 oktober 1997 var Bayerische Vereinsbank AG majoritetsaktieägare i Vereins- und Westbank AG. Bayerische Vereinsbank AG och Bayerische Hypotheken- und Wechselbank AG fusionerade den 1 september 1998 och bildade Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG. Denna fusion gjorde Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG till majoritetsaktieägare i Vereins- und Westbank AG.

(164) Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG är den näst största bankkoncernen i Tyskland och anser sig själv vara en ”regionernas bank”, där Vereins- und Westbank AG har en individuell identitet som ”regionen Nordtysklands bank”.

(165) Även om faxet med inbjudan till det kompromettерande mötet den 15 oktober 1997 bara skickades till den dåvarande Bayerische Vereinsbank AG, var det ingen anställd i den dåvarande Bayerische Vereinsbank AG som deltog vid mötet.

(166) Mottagaren av inbjudan till mötet den 15 oktober 1997 i den dåvarande Bayerische Vereinsbank AG visade den för sin överordnade, som beslutade att det inte var nödvändigt att delta. Mottagaren av faxet lämnade dock

([70]) Dom av den 10 december 1985 i de förenade målen 240–242, 261, 262, 268 och 269/82 Stichting Sigarettenindustrie m.fl. mot kommissionen, Rec. 1985, s. 3831, punkt 49.

inbjudan vidare till en kollega hos Vereins- und Westbank AG, eftersom han till skillnad från sin överordnade ansåg att det skulle vara möjligt att samla in nyttig information vid mötet.

(167) Vereins- und Westbank AG var inte inbjuden till mötet, men en av bankens anställda deltog ändå ([71]) och representerade även den dåvarande Bayerische Vereinsbank AG ([72]).

(168) Som en följd av detta var både Vereins- und Westbank AG och Bayerische Vereinsbank AG representerade vid mötet den 15 oktober 1997 genom den anställde hos Vereins- und Westbank AG.

(169) I svaret från Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG/Vereins- und Westbank AG på meddelandet om invändningar anförs att Vereins- und Westbank AG inte var beroende av Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG:s politik när det gällde att fastställa avgifter för växling av sedlar från euroområdet ([73]). Detta visar att båda bankerna agerar självständigt på marknaden och att Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG inte påverkade Vereins- und Westbank AG:s beslut om avgifter.

(170) Mot bakgrund av det ovanstående är detta beslut därför riktat till Vereins- und Westbank AG som ett separat företag och till Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG som den rättsliga efterträdaren till den tidigare Bayerische Vereinsbank AG.

(171) Deutsche Genossenschaftsbank AG äger 67 % av aktierna i Deutsche VerkehrsBank AG. Deutsche VerkehrsBank AG äger 100 % av Reisebank AG med tre verkställande direktörer i Deutsche VerkehrsBank AG som enda ledamöter i Reisebank AG:s styrelse. Reisebank AG är det enda företag inom gruppen Deutsche Genossenschaftsbank AG som uteslutande driver verksamhet med valutaväxling i detaljistledet ([74]). Deutsche VerkehrsBank AG utövade ständigt inflytande över sitt dotterbolag genom att delta i möten och diskussioner med andra banker (se skälen 58 till 97). Deutsche VerkehrsBank AG var hela tiden fullständigt informerad och medveten om diskussionerna mellan bankerna om avgifter för växling av sedlar från euroområdet. Enligt EG-domstolens rättspraxis är det viktigaste kriteriet när det gäller att avgöra om artikel 81.1 kan tillämpas mellan moder- och dotterbolag huruvida dotterbolaget själv kan bestämma över sitt handlande på marknaden, oberoende av moderbolaget ([75]). I detta ärende hade Reisebank AG inte någon verklig självbestämmanderätt gentemot Deutsche VerkehrsBank AG. Reisebank kunde därför inte överträda artikel 81.1 i EG-fördraget oberoende av Deutsche VerkehrsBank.

(172) Med hänsyn till det ovanstående riktas detta beslut därför till Deutsche VerkehrsBank AG i sin egenskap av Reisebank AG:s moderbolag ([76]).

H. **ÖVERTRÄDELSENS VARAKTIGHET**

(173) Commerzbank AG, Dresdner Bank AG, Deutsche VerkehrsBank AG, Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG och Vereins- und Westbank AG ingick det avtal som strider mot artikel 81.1 i EG-fördraget i oktober 1997. Avtalet skulle gälla under den så kallade övergångsperioden från den 1 januari 1999 till den 31 december 2001.

([71]) Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG/Vereins- und Westbank AG uppger i sitt svar på meddelandet om invändningar, s. 4 (s. 3891 i akten) att Vereins- und Westbank AG skickade en anställd som representant för den dåvarande Bayerische Vereinsbank AG till mötet den 15 oktober 1997, trots att banken inte var inbjuden till mötet.

([72]) Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG/Vereins- und Westbank AG uppger i sitt svar på meddelandet om invändningar, s. 9f (s. 3896f i akten) att den som tog emot faxet med inbjudan till mötet den 15 oktober 1997 hos den dåvarande Bayerische Vereinsbank AG visade det för sin överordnade, som beslutade att det inte var nödvändigt att delta. Den som tagit emot faxet skickade emellertid inbjudan vidare till en kollega hos Vereins- and Westbank AG, eftersom han till skillnad från sin överordnade ansåg att det skulle vara möjligt att samla nyttig information vid mötet.

([73]) Svar från Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG/Vereins- und Westbank AG på meddelandet om invändningar, s. 24 (s. 3911 i akten).

([74]) Reisebank AG:s svar på meddelandet om invändningar, s. 2f (s. 3696f i akten). DG Bank anförde i sitt svar på meddelandet om invändningar att banken inte var verksam i valutabranschen (s. 3689 i akten).

([75]) Det viktigaste målet när det gäller att avgöra om artikel 81.1 kan tillämpas mellan moder- och dotterbolag och således vara oberoende medlemmar i en kartell är förstainstansrättens mål T-102/92 Viho mot kommissionen, punkterna 47 till 55 (domen bekräftad av EG-domstolen i mål C-73/95 P, Viho mot kommissionen), där följande anförs (punkt 51 i domen i mål T-102/92): ”När som i föreliggande fall dotterbolaget i och för sig är en egen juridisk person men inte själv kan bestämma över sitt handlande på marknaden, utan följer de instruktioner som moderbolaget som till 100 procent kontrollerar dotterbolaget, direkt eller indirekt meddelar, är de förbud som uppräknas i artikel 85.1 [nu artikel 81.1] inte tillämpliga på förhållandena mellan dotterbolaget och moderbolaget, med vilket det förstnämnda utgör en ekonomisk enhet.” I punkt 16 i domen i mål C-73/95 P står följande: ”Parker och dess dotterbolag utgör således en ekonomisk enhet inom vilken dotterbolagen inte åtnjuter någon verklig rätt att själva bestämma sitt handlande på marknaden, utan tillämpar anvisningar som lämnats av det moderbolag som kontrollerar dem (…).”

([76]) I punkt 26 i domstolens dom av den 16 november 2000 i mål C-286/98P, Stora mot kommissionen står: ”Domstolen erinrar härvid om att det framgår av fast rättspraxis att den omständigheten att dotterbolaget är en särskild juridisk person inte räcker för att det skall kunna uteslutas att moderbolaget skall ansvara för dotterbolagets agerande. Så är särskilt fallet när dotterbolaget inte självständigt bestämmer sitt agerande på marknaden, utan i huvudsak tillämpar instruktioner som det får av moderbolaget (se särskilt domen i det ovannämnda målet ICI mot kommissionen, punkterna 132 och 133, samt dom av den 14 juli 1972 i mål 52/69, Geigy mot kommissionen, Rec. 1972, s. 787, punkt 44, och av den 21 februari 1973 i mål 6/72, Europemballage Corporation och Continental Can mot kommissionen, Rec. 1973, s. 215, punkt 15; svensk specialutgåva, volym 2, s. 89).”

(174) Varaktigheten av överträdelsen fastställs därför för samtliga mottagare av detta beslut till från den 15 oktober 1997 fram till i dag.

I. KORRIGERANDE ÅTGÄRDER

1. Artikel 3 i förordning nr 17

(175) Om kommissionen konstaterar en överträdelse av artikel 81.1 i EG-fördraget kan den i enlighet med artikel 3 i förordning nr 17 ålägga de berörda företagen att upphöra med överträdelsen ([77]).

(176) I detta ärende var avtalets syfte att fastställa a) sättet att ta ut avgift för växling av sedlar från euroområdet (dvs. en procentuell provision) och b) en riktprisnivå på cirka 3 % (för att uppnå en kompensation på 90 % av inkomstbortfallet på grund av avskaffandet av växelkursmarginalerna) och det ingicks för en framtida treårsperiod som skulle inledas den 1 januari 1999 och löpa fram till den 31 december 2001.

(177) Kommissionen ålägger därför de företag som detta beslut riktar sig till att hädanefter avstå från alla avtal, samordnade förfaranden eller beslut av företagssammanslutningar som kan ha samma eller liknande syfte eller resultat som det avtal som är föremål för detta beslut.

2. Artikel 15.2 i förordning nr 17

2.1 *Allmänna överväganden*

(178) Enligt artikel 15.2 i rådets förordning nr 17 får kommissionen ålägga företag och företagssammanslutningar böter om lägst ettusen och högst en miljon euro, eller ett högre belopp som dock inte får överstiga tio procent av föregående räkenskapsårs omsättning för varje företag eller företagssammanslutning som har deltagit i överträdelsen genom att uppsåtligen eller av oaktsamhet överträda artikel 81.1 i EG-fördraget.

(179) När bötesbeloppet fastställs skall kommissionen ta hänsyn till alla relevanta omständigheter, särskilt till hur allvarlig överträdelsen är och hur länge den pågått, dvs. de två kriterier som uttryckligen anges i artikel 15.2 i förordning nr 17.

(180) Kommissionen följer den metod som förklaras i dess riktlinjer av den 14 januari 1998 för beräkning av böter som döms ut enligt artikel 15.2 i förordning nr 17 ([78]).

(181) Varje företags roll i överträdelsen kommer att bedömas individuellt. Kommissionen kommer särskilt att låta bötesbeloppet avspegla eventuella försvårande eller förmildrande omständigheter och i tillämpliga fall tillämpa meddelandet om befrielse från eller nedsättning av böter i kartellärenden ([79]).

2.2 *Grundbelopp för böterna*

(182) För att fastställa bötesbeloppet beräknar kommissionen ett grundbelopp som sedan ökas med hänsyn till försvårande omständigheter eller minskas med hänsyn till förmildrande omständigheter. Grundbeloppet fastställs på grundval av överträdelsens allvar och varaktighet.

2.2.1 Allvar

(183) Vid bedömningen av överträdelsens allvar tar kommissionen hänsyn till överträdelsens art, dess konkreta påverkan på marknaden, om den är mätbar, och omfattningen av den relevanta geografiska marknaden.

(184) I detta ärende var avtalets syfte att fastställa a) sättet att ta ut avgift för växling av sedlar från euroområdet (dvs. en procentuell provision) och b) en riktprisnivå på cirka 3 % (för att uppnå en kompensation på 90 % av inkomstbortfallet på grund av avskaffandet av växelkursmarginalerna) för växling av valutor från euroområdet. Artikel 81.1 a i EG-fördraget förbjuder både direkt och indirekt fastställande av priser eller andra affärsvillkor. Överträdelsen är till sin art en mycket allvarlig överträdelse av artikel 81.1 i EG-fördraget.

(185) Avtalet genomfördes av Commerzbank AG, Dresdner Bank AG, Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG, Vereins- und Westbank AG och Deutsche VerkehrsBank AG (skälen 147 och 148).

(186) Överträdelsen gav dock effekter inom en begränsad del av den gemensamma marknaden, nämligen i Tyskland, där avtalet omfattade hela landet, och i de nederländska regioner som gränsar till Tyskland.

([77]) EGT 13, 21.2.1962, s. 204/62.
([78]) EGT C 9, 14.1.1998, s. 3.
([79]) EGT C 207, 18.7.1996, s. 4.

(187) Med hänsyn till att överträdelsen till sin art är en mycket allvarlig överträdelse av artikel 81.1 i EG-fördraget men har verkningar som är begränsade till Tyskland och de nederländska regioner som gränsar till Tyskland, konstaterar kommissionen efter en samlad bedömning att det aktuella avtalet faller under kategorin allvarliga överträdelser av gemenskapens konkurrensregler.

(188) Inom kategorin allvarliga överträdelser gör sanktionsskalorna det möjligt att variera behandlingen av företagen för att ta hänsyn till de överträdande företagens ekonomiska kapacitet att vålla betydande skada för konkurrensen och att fastställa bötesbeloppet till en nivå som säkerställer att böterna är tillräckligt avskräckande. Detta är särskilt viktigt när det, som i detta fall, är stor skillnad i storleken på de företag som deltagit i överträdelsen.

(189) Härvid kan de berörda företagen delas in i två kategorier efter deras storlek och deras relativa betydelse på den relevanta marknaden. Jämförelsen görs på grundval av inkomstuppgifterna för det senaste räkenskapsår för vilket det finns tillgängliga granskade resultat.

(190) Commerzbank AG, Dresdner Bank AG, Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG och Deutsche VerkehrsBank AG faller under den första kategorin. Vereins- und Westbank AG omfattas av den andra kategorin.

(191) Härav följer att utgångspunkten för beräkningen av bötesbeloppen på grundval av de deltagande företagens relativa betydelse på den relevanta marknaden för respektive kategori fastställs till följande belopp:

Commerzbank AG	10 miljoner euro.
Dresdner Bank AG	10 miljoner euro.
Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG	10 miljoner euro.
Deutsche VerkehrsBank AG	10 miljoner euro.
Vereins- und Westbank AG	2 miljoner euro.

(192) För att säkerställa att bötesstraffet har en tillräckligt avskräckande verkan prövar kommissionen därefter om grundbeloppet för de enskilda företagen behöver korrigeras.

(193) Vad beträffar Commerzbank AG, Dresdner Bank AG och Bayerischen Hypo- und Vereinsbank AG anser kommissionen att det grundbelopp som beräknats på grundval av företagens marknadsposition behöver korrigeras uppåt, för att på ett korrekt sätt spegla dessa företags storlek och resursstyrka.

(194) I syfte att säkerställa att bötesstraffet har en tillräckligt avskräckande verkan bör de utgångsbelopp som anges i skäl 191 för Commerzbank AG, Dresdner Bank AG och Bayerischen Hypo- und Vereinsbank AG ökas med 10 miljoner euro till 20 miljoner euro.

2.2.2 Varaktighet

(195) Som nämnts tidigare anser kommissionen att överträdelsen av artikel 81.1 i EG-fördraget för samtliga adressater av beslutet har varat från den 15 oktober 1997 till i dag (skälen 173 och 174). De utgångsbelopp för böterna som fastställts för överträdelsens allvar (skäl 191) ökas därför med 40 % för varje företag.

(196) Kommissionen fastställer följaktligen grundbeloppet för böterna enligt följande:

Commerzbank AG	28 miljoner euro.
Dresdner Bank AG	28 miljoner euro.
Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG	28 miljoner euro.
Deutsche VerkehrsBank AG	14 miljoner euro.
Vereins- und Westbank AG	2,8 miljoner euro.

2.3 *De individuella böterna*

(197) När kommissionen fastställer bötesbeloppen för vart och ett av företagen måste den bedöma eventuella försvårande eller förmildrande omständigheter individuellt och vid behov tillämpa meddelandet om nedsättning av eller befrielse från böter i kartellärenden.

(198) Det föreligger inte några försvårande eller förmildrande omständigheter i detta ärende.

2.4 *De bötesbelopp som döms ut i detta förfarande*

(199) Sammanfattningsvis fastställer kommissionen de böter som skall åläggas enligt artikel 15.2 i förordning nr 17 enligt följande:

Commerzbank AG	28 miljoner euro.
Dresdner Bank AG	28 miljoner euro.
Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG	28 miljoner euro.
Deutsche VerkehrsBank AG	14 miljoner euro.
Vereins- und Westbank AG	2,8 miljoner euro.

HÄRIGENOM FÖRESKRIVS FÖLJANDE.

Artikel 1

Commerzbank AG, Dresdner Bank AG, Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG, Deutsche VerkehrsBank AG och Vereins- und Westbank AG har överträtt artikel 81.1 i EG-fördraget genom att delta i ett avtal vars syfte var att fastställa a) sättet att ta ut avgifter för växling av sedlar från euroområdet (dvs. en procentuell provision) och b) en riktprisnivå på cirka 3 % (för att återfå 90 % av inkomstbortfallet på grund av avskaffandet av den så kallade spreaden [skillnaden mellan köp- och säljkurser]) under den övergångsperiod som inleddes den 1 januari 1999.

Artikel 2

De företag som anges i artikel 1 skall, om så inte redan skett, omedelbart upphöra med den överträdelse som anges i artikel 1. De skall hädanefter avstå från alla handlingar eller beteenden som kan ha samma eller liknande syfte eller resultat som överträdelsen.

Artikel 3

På grund av den överträdelse som anges i artikel 1 utdöms följande bötesbelopp:

Commerzbank AG	28 miljoner euro.
Dresdner Bank AG	28 miljoner euro.
Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG	28 miljoner euro.
Deutsche VerkehrsBank AG	14 miljoner euro.
Vereins- und Westbank AG	2,8 miljoner euro.

Artikel 4

De företag som anges i artikel 3 skall inom tre månader från dagen för delgivningen av detta beslut betala böterna till Europeiska kommissionens bankkonto

nummer: 642-0029000-95

IBAN-kod: BE76 6420 0290 0095

SWIFT-kod: BBVABEBB

i Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (BBVA) SA
Avenue des Arts 43
B-1040 Bryssel.

Efter utgången av denna period börjar ränta automatiskt att löpa enligt den räntesats som Europeiska centralbanken tillämpade på sina återfinansieringstransaktioner den första arbetsdagen i den månad då detta beslut antogs, med tillägg av 3,5 procentenheter.

Artikel 5

Detta beslut riktar sig till följande:

1. Commerzbank AG
   Kaiserplatz
   D-60261 Frankfurt am Main.

2. Dresdner Bank AG
   Jürgen-Ponto-Platz 1
   D-60329 Frankfurt am Main.

3. Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG
   Am Tucherpark 16
   D-80538 Frankfurt am Main.

4. Deutsche VerkehrsBank AG
   Friedrich-Ebert-Anlage 2-14
   D-60325 Frankfurt am Main.

5. Vereins- und Westbank AG
   Alter Wall 22
   D-20454 Hamburg.

Detta beslut är verkställbart enligt artikel 256 i EG-fördraget.

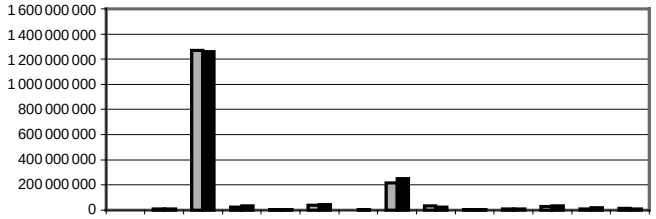
Utfärdat i Bryssel den 11 december 2001.

På kommissionens vägnar
Mario MONTI
Ledamot av kommissionen

BILAGA

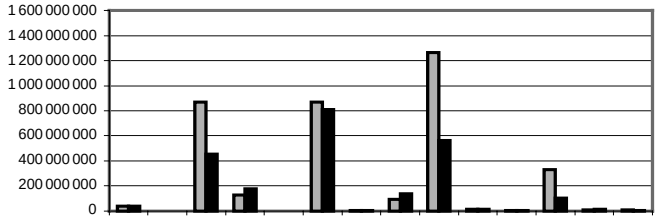
ÖSTERRIKE

(euro)

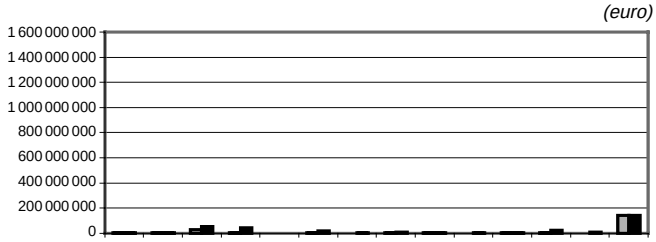
BELGIEN

(euro)

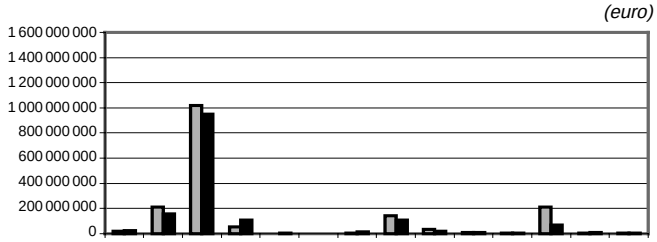
FINLAND

(euro)

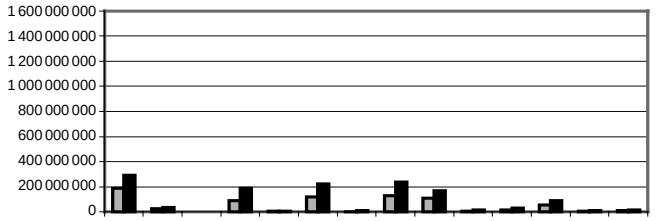
FRANKRIKE

(euro)

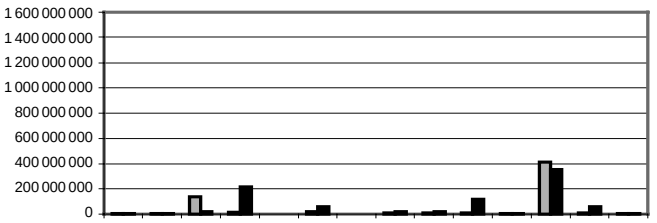
TYSKLAND

(euro)

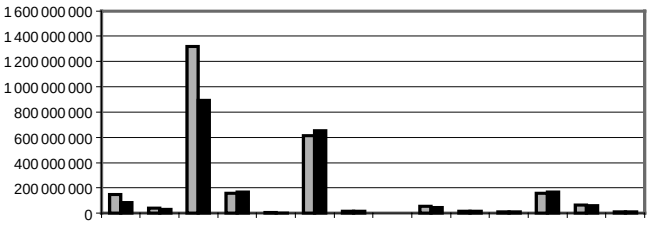
IRLAND

(euro)

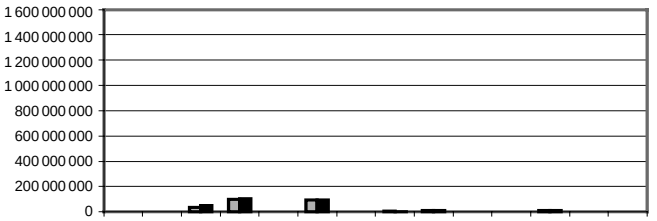
ITALIEN

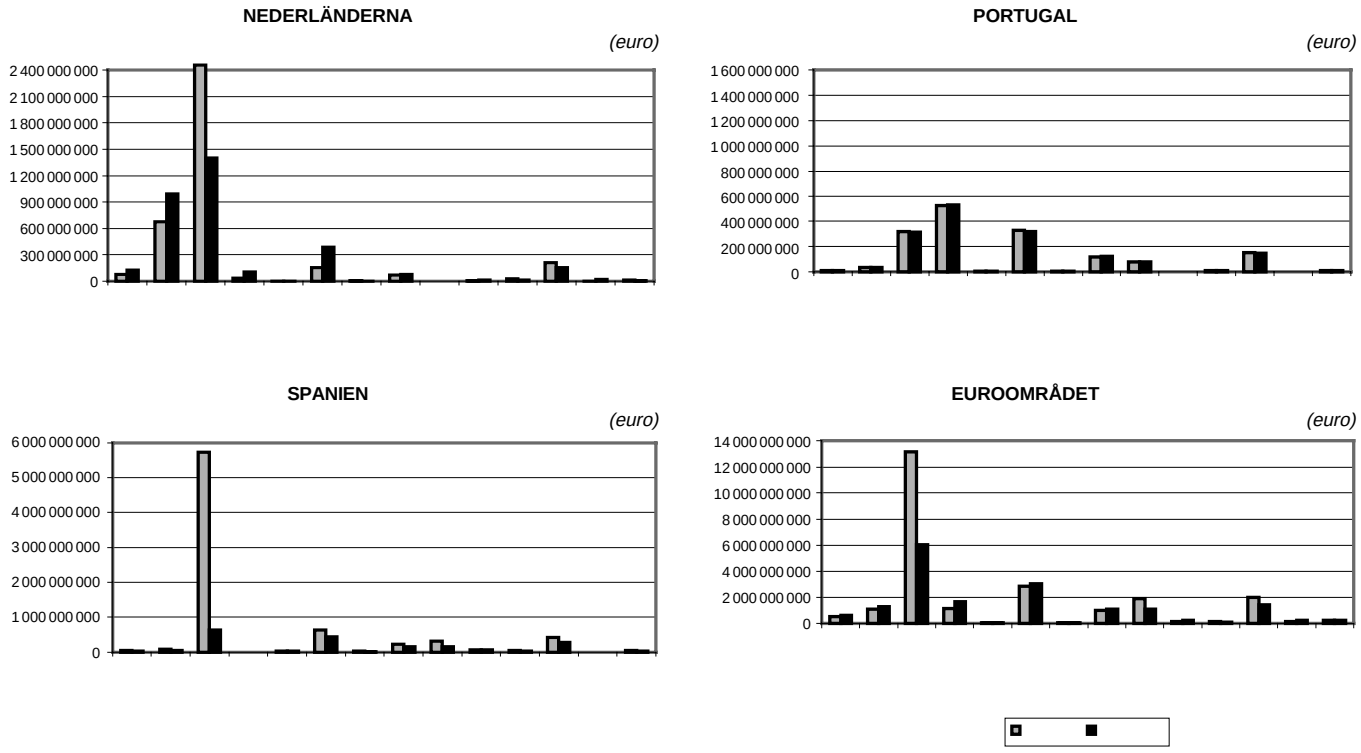
(euro)

LUXEMBURG

(euro)

Volymer på köpta och sålda valutor från euroområdet efter land i euroområdet (1998, BUYING = KÖP och SELLING = FÖRSÄLJNING)

(*Anm.*: Olika skalor för Nederländerna, Spanien och euroområdet.)